

Чарлз Дикенс

Коледна песен
Приказка за призраци

СТРОФА ПЪРВА ПРИЗРАКЪТ НА МАРЛИ

Марли беше мъртъв, това като начало. Няма абсолютно никакво съмнение. Документът за регистриране на погребението му беше подписан от пастора, чиновника, собственика на погребалното бюро и главния опечален. Подписа го Скрудж. А името на Скрудж се уважаваше в търговския свят под каквото и да се подпишеше той.

Старият Марли беше мъртъв като гвоздей на врата, както казват по нас. Забележете! Не искам да кажа, че знам от собствен опит какво точно му е мъртвото на един гвоздей на врата. Лично аз съм склонен да приема, че един гвоздей на ковчег е най-мъртвото нещо в железарския бранш. Но в това сравнение е отразена мъдростта на предците ни; и недостойните ми ръце няма да я осквернят, иначе със страната ни е свършено. Следователно, ще ми позволите да повтора настойчиво, че Марли беше мъртъв като гвоздей на врата.

Знаеше ли Скрудж, че той е мъртъв? Разбира се, че знаеше... Как би могло да е иначе? Скрудж и той бяха съдружници от не знам си колко години. Скрудж беше едничкият изпълнител на завещанието му, едничкият управител на имотите му, едничкият му правопреемник, едничкият наследник на имуществото му, едничкият му приятел и едничкият опечален. Но дори и Скрудж не беше дотолкова сломен от скръбното събитие, та да не се прояви като превъзходен делови човек в самия ден на погребението, ознаменувайки го с една сполучлива сделка.

Като споменавам за погребението на Марли, аз се връщам на точката, от която започнах. Няма съмнение, че Марли беше мъртъв. Това трябва ясно да се разбере, иначе нищо удивляващо няма да излезе от историята, която ще разкажа. Ако не бяхме напълно убедени, че Хамлетовият баща е бял умрял преди започването на пиесата, не би имало нищо по-забележително в това, че при източен вятър е тръгнал да се разхожда нощем по собствения си крепостен вал, отколкото ако някой друг джентълмен на средна възраст безразсъдно би се запътил след смрачаване към ветровито място—да речем, гробището „Св. Павел“, — за да смути в най-буквален смисъл колебливия дух на сина си.

Скрудж изобщо не заличи името на стария Марли. Стоеше си то там, години подир това, над вратата на магазинята: „Скрудж и Марли“. Фирмата беше позната като „Скрудж и Марли“. Понякога хора, които

отскоро бяха стъпили в търговията, наричаха Скрудж „Скрудж“, а понякога „Марли“, но той отговаряше и на двете имена. Беше му все едно.

Ох, пък какъв стиснат душевадец беше този Скрудж! Изедник, мъчител, алчен, на стотинката трепереше, от ръка нищо не изпускаше, не наситният му стар грешник! Твърд и остър като кремък, от който никаква стомана не бе изтръгнала благодатен огън; потаен и необщителен, и самотен като бухал. Скритата в него студенина смразяваше старческите му черти, щипеше заострения му нос, сбръчкваше бузите му, схващаше краката му, зачервяваше очите му, правеше тънките му устни сини и се изливаше в дращещ глас и злобни думи. Леден скреж покриваше главата му и веждите му, и твърдата му остра брадичка. Ниската си температура той носеше навред със себе си; през горещниците вледеняваше кантората си; а по Коледа не я стопляше нито с един градус.

Външната горещина и студ малко влияеха на Скрудж. Никаква топлина не можеше да го стопли, никаква зима не можеше да го изстуди. Нямаше вятър, по-остър от него, нямаше сняг, който да следва по-упорито целта си, нямаше пороен дъжд, който да е по-безмилостен. Отвратителното време не беше нищо за него. Най-силният дъжд и сняг, и градушка, и поледица можеха да се похвалят само с едно предимство над него. Те често стихваха благодушно, а Скрудж – никога.

Никакъв човек не го спираше на улицата да му каже приветливо: „Скъпи Скрудж, как сте? Кога ще дойдете да се видим?“ Никой просяк не го молеше и за най-дребната монета. Никакви деца не го питаха колко е часът; ни мъж, ни жена бяха поискали някога от Скрудж да ги упъти за това или онова място. Дори кучетата на слепците, изглежда, го познаваха и когато го виждаха да се приближава, повличаха господарите си към входове и тесни улички; а сетне помахваха с опашка, сякаш искаха да кажат: „По-добре да нямаш никакви очи, отколкото зли, слепи ми господарю!“

Но Скрудж пет пари не даваше! Та тъкмо това му се нравеше. Да се промъква по изпълнените с хора пътища на живота и да отблъсква всякаква човешка симпатия, поради което схватливите и наблюдателните го наричаха „побъркан“.

Веднъж, отдавна – и то на Бъдни вечер, измежду всички други благочестиви дни на годината, – старият Скрудж седеше в кантората си, зает с работа. Беше студено, мрачно, люто време, на всичко отгоре мъгливо, и той чуваше как хората навън жужеха като пчели нагоре-надолу по тясната уличка, тупаха с длани гърдите си и потропваха с крака по камъните на паважа да ги стоплят. Градските часовници току-що бяха

оповестили само три часа, но вече беше съвсем тъмно – изобщо през целия ден не беше светло – и в прозорците на съседните кантори припламваха свещи, подобно на червеникави петна по осезаемия кафяв въздух. Мъглата проникваше през всяка пролука и ключова дупка и навън беше тъй гъста, че макар уличката да беше от най-тесните, къщите отсреща изглеждаха просто като призраци. Като виждаше как мръсният облак се смъква надолу, закривайки всичко, човек би могъл да си помисли, че Природата живее съвсем наблизко и вари нещо в голям казан.

Вратата на Скруджовата кантора беше отворена, за да може той да държи под око чиновника си, който в една бедна малка клетка отвъд, нещо като цистерна, преписваше писма. Огънят на Скрудж беше много малък, но огънят на чиновника беше толкова по-малък, че изглеждаше като един-единствен въглен. Но той не можеше да го засили, тъй като Скрудж държеше сандъка с въглищата в собствената си стая; и стига само чиновникът да влезеше с лопатата, господарят веднага предричаше, че ще се наложи двамата да се разделят. Поради което чиновникът се увиваше в белия си вълнен шал и се опитваше да се топли на свещта, но тъй като не беше човек с голямо въображение, това му усилие оставаше безрезултатно.

– Весела Коледа, вуйчо! Бог да ти помага! – извика един весел глас. Беше гласът на племенника на Скрудж, което се втурна тъй бързо, че за стария човек благопожеланието беше първото указание за приближаването му.

– Ами! – каза Скрудж. – Глупости!

Беше се така стоплил от бързото вървене в мъглата и мраза, този племенник на Скрудж, че цял пламтеше; лицето му беше зачервено и хубаво; очите му блестяха, а дъхът му отново заизлиза от устата му като пушек.

– Та Коледа глупости ли е, вуйчо! – каза племенникът на Скрудж. – Не мислиш, че е така, сигурен съм.

– Мисля – рече Скрудж. – Весела Коледа! Какво право имаш да си весел? Каква причина имаш да си весел? Какъвто си беден!

– Хайде де – отвърна весело племенникът. – Какво пък право имаш ти да си мрачен? Каква причина имаш да си сърдит? Какъвто си богат!

Тъй като в момента нямаше готов по-добър отговор, Скрудж възкликна отново:

– Ами! – и го последва с: – Глупости.

– Не се сърди, вуйчо! – каза племенникът.

– Та как да не се сърдя – отвърна вуйчото, – когато живея в такъв

глупашки свят като този? Весела Коледа! Стига с тая весела Коледа! Какво е за човека Коледата, освен ден за плащане на сметки без пари; ден, в който ставаш с една година по-стар и нито с една стотинка по-богат; ден, когато трябва да си направиш баланса в търговските книги и всяка точка в тях за цели дванадесет месеца да се окаже в твой ущърб. Ако останеше на мене – каза възмутено Скрудж, – всеки идиот, който поздравява с „весела Коледа“, трябва да бъде сварен в собствения си пудинг и заровен с клон от бодлива зеленика (*Бодлива зеленика – храст с червени зрънца, който служи за коледна украса*), промушен през сърцето му. Точно така!

– Вуйчо! – възкликна умолително племенникът.

– Племеннико! – отвърна строго вуйчото. – Честувай Коледата по твоя си начин и ме остави аз да я честувам по моя.

– Честувай я! – повтори племенникът на Скрудж. – Но ти не я честувааш.

– Дай тогава да я оставя на мира – рече Скрудж. – Много добро да ти донесе! Като че ли някога ти е донесла нещо добро!

– От много неща съм можел да извлека добро, но не съм се възползувал, така си е – отвърна племенникът. – Между тях е и Коледата. Но положително винаги съм мислил за коледните празници, когато са настъпвали – въвн от почитта, която се полага на светото им име и първопричина, ако изобщо нещо, свързано с тях, може да се отдели от това, – като за благодатно време; време за добрини, за опрощаване, за милосърдие, приятно време; едничкото ми познато време в дългия годишен календар, когато мъже и жени, сякаш по общо съгласие, отварят свободно заключените си сърца и поглеждат на по-нищите от тях така, като че ли наистина са им спътници за към гроба, а не като на друга раса същества, тръгнали на други пътешествия. И следователно, вуйчо, макар Коледата никога да не е пунала зрънце злато или сребро в джоба ми, смятам, че тя наистина ми е донесла добро, и ще ми донесе добро; и си казвам: бог да я благослови!

Чиновникът в цистерната изпляска неволно с ръце. Но след като веднага разбра колко неуместно бе постъпил, той се залови да разбърква огъня и изгаси завинаги последната слаба искрица.

– Още един звук да чуя от тебе – каза Скрудж, – и ще честувааш своята Коледа, като си изгубиш службата! Чудесен си ми оратор, сър – добави той, като се обърна към племенника си. – Чудя се защо не отидеш в Парламента.

– Не се ядосвай, вуйчо. Хайде! Ела утре у нас на вечеря.

Скрудж каза, че би искал... Да, наистина го каза. Довърши целия израз и каза, че най-напред би искал да го види да отива по дяволите.

– Но защо? – извика племенникът. – Защо?

– Защо се ожени? – запита Скрудж.

– Защото се влюбих.

– Защото си се влюбил! – изръмжа Скрудж, сякаш това беше едничкото нещо в света, по-нелепо от една весела Коледа. – Довиждане!

– Но, вуйчо, ти нито веднъж не си дошъл да ме видиш преди това. Защо го изтъкваш като причина да не дойдеш и сега?

– Довиждане – рече Скрудж.

– Не искам нищо от тебе; не те моля за нищо; защо да не бъдем приятели?

– Довиждане – рече Скрудж.

– Съжалявам от цялото си сърце, че решението ти е така твърдо. Помежду ни никога не е имало кавга, в която да съм бил участник. Но аз направих необходимия опит в чест на Коледа и ще запазя коледното си настроение докрай. Така че, весела Коледа, вуйчо!

– Довиждане! – каза Скрудж.

– И щастлива Нова година!

– Довиждане! – каза Скрудж.

Въпреки това племенникът му напусна стаята без никаква сърдита дума. Той се поспря на външната врата да поздрави с празника чиновника, който, макар и да му беше студено, беше по-топлосърдечен от Скрудж, поради което му отвърна приветливо. „Ето ти още един такъв – измърмори Скрудж, който долови думите им, – моят чиновник, с петнадесет шилинга седмично, а и с жена и деца, и той взел да приказва за весела Коледа. Просто в лудница да отиде човек.“

„Лудият“, изпращайки навън племенника на Скрудж, въведе вътре други двама души. Те бяха внушителни господа, приятни на вид и сега стояха със свалени шапки в канцеларията на Скрудж. Държаха в ръцете си книги и документи и му се поклониха.

– Скрудж и Марли, нали? – каза единият от двамата господа, като погледна списъка си. – Имам удоволствието да говоря с мистър Скрудж или с мистър Марли?

– Мистър Марли е мъртъв от седем години – отвърна Скрудж. – Умря точно преди седем години на самата тази вечер.

– Не се съмнявам, че неговата щедрост е присъща и на надживелия го съдружник – каза джентълменът, като представи препоръчителните си писма. Думите му бяха съвсем верни; защото двамата съдружници

имаха сродни души. При застрашителната дума „щедрост“ Скрудж се намръщи и поклати отрицателно глава, като върна препоръчителните писма.

– В този празничен сезон на годината, мистър Скрудж – каза джентълменът, като взе една писалка, – повече от всякога е желателно да подарим нещичко за бедните и мизерстващите, които много страдат в настоящото годишно време. Хиляди хора се нуждаят от неща от първа необходимост; на стотици хиляди са потребни най-обикновени удобства, сър.

– Няма ли затвори? – попита Скрудж.

– Колкото искате – каза джентълменът, като отново остави писалката.

– Ами общинските бедняшки домове? – заинтересува се Скрудж. – Те все още ли работят?

– Да. Все още – отвърна джентълменът. – Бих желал да не беше така.

– Тогава, значи, каторгата и законът за бедните действуват с пълна сила? – каза Скрудж.

– И двете са под пара, сър.

– О, от това, което казахте отначало, се побоях, че се е случило нещо, което да спре полезната им работа – каза Скрудж. – Много се радвам на думите ви.

– Под впечатлението, че те едва ли могат да дадат християнска радост на духа и тялото на голяма част от хората – отвърна джентълменът, – неколцина сме се наели да съберем средства, за да купим на бедните нещичко за ядене и пиене, а и каквото е необходимо да се стоплят. Избрахме този момент, защото от всички други дни, тъкмо сега нуждата се чувствува най-остро, а някъде цари изобилие. Колко да запиша от вас?

– Нищо! – отвърна Скрудж.

– Желаете да бъдете анонимен?

– Желая да ме оставите на мира – каза Скрудж. – Тъй като ме питате какво желая, господа, този е моят отговор. Самият аз не се веселя на Коледа, и не мога да си позволя да я правя весела за ленивци. Помагам да се поддържат учрежденията, за които споменах – те струват достатъчно; и нуждаещите се трябва да отиват там.

– Мнозина не могат да отидат там, а мнозина пък биха предпочели да умрат.

– Ако биха предпочели да умрат – каза Скрудж, – добре ще е да го сторят и да намалят излишното население. Освен това – извинете ме – аз

това нещо не го знам.

– Но бихте могли да го узнаете – забеляза джентълменът.

– Не е моя работа – отвърна Скрудж. – Достатъчно е човек да разбира собствената си работа, а не да се бърка в чуждата. Аз непрекъснато съм зает с моята. Довиждане, господа!

Като видяха, че ще е безполезно да настояват на своето, джентълмените си излязоха. Скрудж се залови наново с делата си с подобрено мнение за собствената си личност и в по-шеговито настроение, отколкото му беше обичайно.

Междувременно мъглата и мракът се съгъстиха, така че някои хора току тичаха със запалени факли и предлагаха услугите си да вървят пред конете на екипажите и да ги водят по пътя им. Старата кула на една черква, чиято дрезгава стара камбана все надничаше хитро надолу към Скрудж от един готически прозорец в стената, стана невидима и прозвъняваше часовете и четвъртините в облаците, а после се дочуваха треперливи звуци, сякаш зъбите ѝ тракаха в замръзналата ѝ глава горе. Студът много се засили. На главната улица, при ъгъла с тясната уличка, няколко работници поправяха газопровода и бяха запалили голям огън в мангал, край който се бяха събрали парцаливи мъже и момчета, като топлеха ръцете си и блажено мигаха пред пламъците. Водният кран беше оставен сам на себе си, като преливащата вода се втвърдяваше сърдито и се превръщаше в мизантропичен лед. Светлината на дюкяните, където клонки и зърна бодлива зеленика пропукваха от горещината на лампите по прозорците, зачервяваше бледите лица на минувачите. Продаването на домашни птици и бакалски стоки се превръщаше в чудесна шега – прекрасно представление, за което беше едва ли не невъзможно да повярваш, че може да бъде свързано с нещо толкова скучно като принципите на купуването и продаването. Кметът, в крепостта на величествената си официална резиденция, даваше заповеди на петдесетте си готвачи и икономии да правят необходимото да се чествува Коледата така, както подобава на дома на един кмет; и дори дребният шивач, когото той беше глобил предишния понеделник пет шилинга, защото се бе движил по улиците пиян и разярен, бъркаше утрешния пудинг в таванския си етаж, а мършавата му жена и детенцето се запътиха да купят говеждото месо.

Още по-мъгливо и по-студено! Пронизващ, остър, хапещ студ. Ако добрият св. Дънстан само бе щипнал носа на злия дух с царящия навън студ, вместо да използва добре известните си оръжия, той наистина би имал защо да нададе рев. Собственикът на едно малко носле, из-гризано

и съдвкано от гладния студ, както костите биват гризани от кучетата, се наведе над Скруджовата ключалка да го поздрави с коледна песен; но при първия звук на

Бог да те благослови, весел господарю?
Дано нищо не те поразил! –

Скрудж грабна линията за чертане така енергично, че певецът избяга ужасен, като предостави ключалката на мъглата и на засилващия се мраз.

Най-сетне настъпи часът за затваряне на кантората. Озлобен, Скрудж слезе от високия си стол, като мълчаливо оповести това обстоятелство на чакащия в „дистерната“ чиновник, който веднага изгаси свещта и си сложи шапката.

– Предполагам, ще искаш да си свободен утре целия ден? – запита Скрудж.

– Ако е съвсем удобно, сър.

– Не е удобно – рече Скрудж, – а и не е справедливо. Ако ти отнема затова пет шилинга, не се съмнявам, че ще се почувствуващ ощетен, нали?

Чиновникът се усмихна едва-едва.

– И все пак – продължи Скрудж, – м е н е не ме смяташ за ощетен, когато ти давам едnodневна заплата, без да ми работиш.

Чиновникът забеляза, че това става само веднъж в годината.

– Неоснователно извинение да се обира джоба на човека всеки двадесет и пети декември! – каза Скрудж, като закопча връхната си дреха до брадата. – Но, предполагам, ще трябва да ти дам целия ден. Затова пък на следната сутрин ела по-рано.

Чиновникът обеща, че ще го стори; и Скрудж си излезе с ръмжене. Кантората беше затворена в миг и чиновникът, с развети до под кръста дълги краища на белия си шал (тъй като не можеше да се похвали с връхна дреха), се изпързала двадесет пъти надолу по Корнхил на една опашка от момчета, в чест на Бъдни вечер, а сетне изтича в къщи в Камдън Таун с пълна бързина, за да играе на сляпа баба.

Скрудж изяде тъжната си вечеря в обичайната си тъжна кръчма; и след като прочете всички вестници и уби остатъка от вечерта с банкерския си регистър, се прибра в къщи да спи. Той живееше в квартира, която някога бе принадлежала на неговия починал съдружник. Това бяха неприветливи стаи в мрачна грамадна сграда, издигаща се в двор,

където никак не ѝ беше мястото, та човек не можеше да не си представи, че е изтичала там още като младичка къща, играейки си на криеница с други къщи, и е забравила откъде да излезе. Сега тя беше твърде стара и пуста, тъй като в нея не живееше никой друг освен Скрудж, като всички останали стаи бяха дадени под наем за канцеларии. Дворът беше толкова тъмен, че дори Скрудж, който познаваше всеки негов камък, беше принуден да върви пипнешком. Мъглата и мразът така бяха обвинили старата черна порта на къщата, че сякаш духът закрилник на този сезон седеше мрачно замислен на прага.

Установен факт е, че чукчето на вратата не беше нищо особено, освен дето бе много голямо. Установен факт е също, че Скрудж го беше виждал сутрин и вечер през всичкото време, откакто живееше на това място; също така Скрудж притежаваше толкова малко от онова нещо, което се нарича фантазия, колкото който и да било човек в Лондон, дори включително – а това е смела дума – хората от общинската управа, членовете на градския съвет и на еснафа. Трябва още да се има пред вид, че Скрудж не беше и помислял за Марли, след като същия следобед бяха споменали за последен път името на неговия починал преди седем години съдружник. И тогава нека някой ми обясни, ако може, как стана така, че след като пхна ключа в ключалката на вратата, Скрудж видя в чукчето, без междувремежно то изобщо да беше претърпяло някаква промяна – не чукче, а лицето на Марли.

Лицето на Марли. То не беше в непроницаема сянка, както другите предмети в двора, а около него се излъчваше мрачна светлина като от развален рак в тъмна изба. Не беше гневно, нито свирепо, само гледаше Скрудж, както Марли имаше обичай да го гледа, с призрачни очила, вдигнати над призрачното му чело. Нещо странно раздвижваше косата му, сякаш повеи на горещ въздух; и макар очите да бяха широко отворени, те бяха напълно неподвижни. Това, както и сивосинкавият цвят на лицето, го правеше ужасно; но ужасът съществуваше като че ли независимо от лицето и вън от неговия контрол, а не толкова като част от собствения му израз. Докато Скрудж гледаше втрънено това явление, то отново се превърна в чукче.

Да се каже, че той не се стресна или че кръвта му по се поддаде на едно страшно усещане, каквото ѝ беше чуждо още от детинство, ще бъде невярно. Но той сложи ръка на ключа, който беше пуснал, превъртя го здраво, влезе вътре и запали свещта.

Той наистина се спря, разколебан за миг, преди да затвори вратата; и наистина първо погледна предпазливо зад нея, като че ли наполовина

очакваше да го изплаши плитката на Марли, щръкнала там в хола. Но от другата страна на вратата нямаше нищо, освен бурмите и гайките, които прикрепяха чукчето, така че той възкликна: „Глупости, глупости!“ – и я затвори шумно.

Звукът отекна в къщата като гръмотевица. Всяка стая горе и всяка бъчва долу в мазетата на търговеца на вино сякаш издаваше своя отделна поредица тътнежи. Скрудж не беше човек, който се бои от екове. Той залости вратата, прекоси хола и се заизкачва по стълбите; при това бавно, почиствайки фитила, докато вървеше.

Можете да говорите смътно, че сте в състояние да изкачите карета, запрегната с шест коня, по здрава стара стълба, или пак така бързо да прокарате в парламента някой злополучен законопроект; но мисълта ми е, че по тази стълба можехте да изкачите и катафалка, и то да я изкачите на ширина, като обърнете терзията ѝ към стената, а вратичката към перилата и да го направите лесно. Беше достатъчно широка за такова нещо, та дори и оставаше още място; и може би поради тази причина на Скрудж се стори, че вижда локомотив във вид на катафалка да се движи пред него в мрачината. Половин дузина газени лампи във на улицата нямаше да са в състояние да осветят добре входа, та можете да си представите колко беше тъмно въпреки лоената свещ на Скрудж.

Той се качи горе, без пет пари да дава. Тъмнината е евтина и тя се нравеше на Скрудж. Но преди да затвори тежката врата, той обходи стаята, за да види дали всичко е наред. Достатъчно си спомняше за лицето, за да пожелае да стори това.

Всекидневна, спалня, килер. Точно такива, каквито трябваше да бъдат. Никой под масата, никой под дивана; слаб огън в камината; лъжичката и паничката готови; а малката тенджерка с овесена каша (Скрудж беше хремав) – на горния ръб на решетката на камината, Никой под леглото; никой в дрешника; никой в халата му, закачен в подозрителен вид на стената. Килерът – както обикновено. Стара предпазна решетка за пред огъня, стари обуца, две кошници за риба, трикрак умивалник и една маша.

Напълно доволен, той затвори вратата и се заключи – заключи се два пъти, което не му беше обичай. Осигурил се по този начин срещу всякаква изненада, той си свали вратовръзката; облече халата и си сложи чехлите, както и ношната шапка; и тогава седна пред огъня да изяде овесената си каша.

Огънят наистина беше съвсем слаб; не беше почти нищо за такава студена нощ. Трябваше да седи близо до него и да го гледа замислено,

преди да изтръгне и най-малката топличка от една такава шепа гориво. Камината беше стара, построена отдавна от някакъв стар холандски търговец, и облицована наоколо с чудновати холандски плочки, предназначени да илюстрират Светото писание. Виждаха се каиновци и авеловци, фараонски дъщери, савски царици, ангели-вестители, слизащи през въздуха върху прилични на пухени легла облаци, аврамовци, балтазаровци, апостоли, отправили се в морето в лодки като сосиери, стотици фигури, които привличаха мислите му. И въпреки това лицето на онзи Марли, умрял преди седем години, се появяваше като жезъл на древен пророк и поглъщаше всичко. Ако всяка гладка плочка отначало биваше неизрисувана, със способността да оформя на повърхността си някаква картина от несвързаните късове на мислите му, на всяка от тях би имало копие от главата на стария Марли.

– Глупости! – каза Скрудж и се заразхожда из гаята.

След няколко обиколки той отново седна. Като облегна глава назад в креслото си, погледът му се спря случайно върху един звънец, който висеше в стаята, свързан, по някаква забравена сега причина, с една стая на най-горния етаж на сградата. С голямо учудване и с някаква странна, необяснима уплаха Скрудж видя, че когато погледът му се спря на звънеца, той започна да се люлее. Отначало се люлееше така лекичко, че едва издаваше звук; но скоро прокътня високо, като същото сториха всички звънци в къщата.

Това трая може би половин минута или една минута, но изглеждаше като цял час. Звънците спряха, както и бяха започнали, едновременно. Бяха последвани от дрънчене, идващо дълбоко отдолу; сякаш някакъв човек влачеше тежка верига над бъчвите в мазето на търговеца на вино, Тогава Скрудж си спомни, че е чувал как призраците в обитавани от духове къщи имат обичай да влачат вериги. Вратата на мазето се отвори изведнъж с кътнящ звук, а после той чу шумът да се засилва все повече на по-долните етажи, сетне да се качва по стълбите; сетне да се приближава право към вратата му.

– И все пак това са глупости! – рече Скрудж. – Няма да го повярвам.

Цветът му обаче се промени, когато, без да спира, нещото се промъкна през тежката врата и влезе в стаята пред очите му. При влизането му замиращият пламък лумна, сякаш извика: „Познах го! Духът на Марли!“ – и се сниши отново.

Същото лице: съвсем същото. Марли със своята плитка, обичайната си жилетка, тесни панталони и високи обувки; техните пискюли

щръкнали подобно на плитката му, на полите на жакета му и на косата по главата му. Веригата, която тътреше, беше закопчана около кръста му. Тя беше дълга и го опасваше като опашка; и беше направена (защото Скрудж се взря в нея отблизо) от каси за пари, ключове, катинари, счетоводни книги, нотариални актове и тежки стоманени кутии. Тялото му беше прозрачно, така че Скрудж, като го наблюдаваше и погледът му проникваше през жилетката, можеше да види двете копчета на гърба на жакета му.

Скрудж често бе чувал да казват, че Марли нямал вътрешности, но никога досега не го беше вярвал.

Не, дори и сега не го вярваше. Макар че огледа обстойно целия призрак и го виждаше застанал пред него макар да усещаше вледеняващото въздействие на мъртво-студените му очи и да виждаше самата материя на сгънатата кърпа, омотана около главата и брадата му, той все още не вярваше на очите си и се възпротивяваше на сетивата си.

– Сега пък какво! – възкликна Скрудж, язвителен и студен както винаги. – Какво искаш от мен?

– Много! – Гласът на Марли, без никакво съмнение.

– Кой си ти?

– Попитай ме кой бях?

– Тогава, кой беше? – запита Скрудж, като повиши глас. – За призрак ти си много особен. – Искаше да каже „до известна степен“ (*Тук има непреводима игра на думи с понятието „shade“ – „сянка“, но също и „намег за“, „незначително количество“.*), но го замени с първото, като по-подходящо.

– Приживе бях твоят съдружник, Джейкъб Марли.

– Можеш ли – можеш ли да седнеш? – запита Скрудж, гледайки го съмнително.

– Мога.

– Стори го тогава.

Скрудж зададе този въпрос, тъй като не знаеше дали един толкова прозрачен призрак ще е в състояние да седне, и предположи, че ако това е невъзможно, ще е необходимо да се дава неудобно обяснение. Но призракът седна от другата страна на камината, сякаш беше напълно свикнал с това.

– Ти не вярваш в съществуването ми – забеляза призракът.

– Не вярвам – заяви Скрудж.

– Какво друго може да ти докаже реалното ми присъствие освен сетивата ти?

– Не знам – каза Скрудж.

– Защо се съмняваш в сетивата си?

– Защото – каза Скрудж – нещо малко може да им въздейства.

Дори леко стомашно разстройство ги прави измамливи. Ти може да си несмляно парченце говеждо месо, капка горчица, троха сирене, къс недоварен картоф. Изглеждаш ми да имаш гръб, но не и гроб, каквото и да си в същност!

Скрудж нямаше много навика да пуска шегички, пък и точно тогава, искрено казано, съвсем не му беше до смешки. Истината е, че той се опитваше да бъде остроумен, за да отклони собственото си внимание и да потуши ужаса си; защото гласът на привидението смразяваше дори мозъка на костите му.

Да седи така, втрещен в тези неподвижни, смразени очи, и да мълчи, дори само миг, това страшно би го разстроило, чувствуваше Скрудж. Също така имаше нещо много страшно в обстоятелството, че около призрака витаеше някаква си негова собствена дяволска атмосфера. Самият Скрудж не можеше да я почувствува, но беше съвсем ясно, че е така; защото, макар духът да седеше напълно неподвижен, косата му, полите на дрехата му и пискюлите продължаваха да трепкат като от гореща пара, излизаша от пещ.

– Виждаш ли тази клечка за зъби? – запита Скрудж, като бързо поднови атаката си от въпроси поради току-що описаната причина, като желаше, макар и само за миг, да отклони от себе си вперения поглед на привидението.

– Виждам – отвърна призракът.

– Ти не гледаш към нея – каза Скрудж.

– Но въпреки това я виждам – рече призракът.

– Значи така – отвърна Скрудж, – трябва само да се уловя на тази въдица, та до края на живота ми да ме преследват цял легион таласъми, изкалпени от самия мене. Глупости, казвам ти – глупости!

При тези думи призракът нададе страшен вик и разтърси веригите си с такъв тягостен и ужасен шум, че Скрудж се хвана здраво за стола си, за да не се търколи в припадък. Но колко по-голям беше ужасът му, когато призракът дръпна омотаната около главата си превръзка, сякаш беше твърде горещо да я носи в стая, и долната му челюст се отпусна на гърдите му!

Скрудж падна на колене и стисна ръце пред лицето си.

– Милост! – промълви той. – Страшно привидение, защо ме измъчваш?

– Човече със земен ум – отвърна призракът, – вярваш ли в съществуването ми, или не?

– Вярвам – потвърди Скрудж. – Трябва да вярвам. Но защо привидения бродят по земята и защо идват при мене?

– От всеки човек се изисква – отвърна призракът – намиращият се в него дух да се движи сред себеподобните си и да обикаля надлъж и шир; и ако този дух не върши това през живота си, осъден е да го прави след смъртта си. Орисан е да се скита по света – о, горко ми! – и да наблюдава онова, в което не може вече да участва, а е можел да участва на земята и да го превърне в щастие!

Отново привидението нададе вик, разтърси веригата си и закърши призрачните си ръце.

– Окован си – каза Скрудж, като трепереше. – Каж ми защо.

– Нося веригата, която си изковах приживе – отвърна призракът. – Направих я брънка по брънка и метър по метър; опасях се с нея по собствена воля. На т е б е ли ти е чужд видът ѝ?

Скрудж трепереше все повече и повече.

– И не познаваш ли – продължи привидението – тежестта и дължината на тежката и дълга намотка, която самият ти носиш? Тя беше точно толкова тежка и дълга преди седем Бъдни вечери. И оттогава ти продължаваш да работиш върху нея. Тежка верига е тя!

Скрудж заоглежда наоколо си долу на пода, очаквайки да се види заобиколен от петдесет или шестдесет клафтера (*Клафтер – мярка за дължина, равна на 1,82 м*) желязна верига, но не виждаше нищо.

– Джейкъб – каза той умолително. – Старий Джейкъб Марли, кажи ми още нещо. Дай ми утеха с думите си Джейкъб!

– От мене не търси утеха – отговори призракът. – Тя идва от други области, Ебенизър Скрудж, и я носят други вестители, на друг вид хора. А и не мога да ти кажа каквото бих желал. Позволено ми е само още много малко. Не ми е даден одих, не мога да остана, не мога да се помайвам никъде. Духът ми никога не е прекрачвал вън от нашата кантора – забележи! – приживе духът ми никога не е отивал отвъд тесните граници на нашата сарафска дупка; и изморителни пътища се простират пред мене!

Скрудж имаше навик, когато се замислеше за нещо, да слага ръце в джобовете на бричовите си. Разсъждавайки върху онова, което бе казал призракът, той стори това и сега, но без да вдига очи или да изправя коленете си, опери о пода.

– Много бавно трябва да си я карал тая работа, Джейкъб – забележа

Скрудж с делови тон, макар и смирено и почтително.

– Бавно! – повтори призракът.

– Седем години мъртъв – промълви замислено Скрудж. – И през цялото време си пътувал?

– През цялото време – рече призракът. – Никаква почивка, никакъв мир. Вечното мъчение на разкаянието.

– Бързо ли пътуваш? – запита Скрудж.

– На крилата на вятъра – отвърна привидението.

– За седем години трябва да си избродил доста земя – забеляза Скрудж. Като чу това, призракът нададе нов вик и така страхотно задрънча с веригата си сред мъртвата тишина, че нощният пазач с право би взел това за нарушение на реда.

– О! Роб, окован, двойно привързан с верига – извика привидението, – да не знаеш, че трябва да изминат векове на труд, непрестанен за безсмъртни твари, и че тази земя трябва да навлезе във вечността, та чак тогава доброто, на което тя е податлива, да даде плода си! Да не знаеш, че всеки дух християнски, който работи усърдно в малката си област, каквато и да е тя, ще разбере, че животът му на смъртен е твърде кратък за многото полезни неща, дето е могъл да стори. Да не знаеш, че и най-голямото разкаяние не може да поправи вредата от пражосаните възможности на един цял живот! Да, такъв бях аз! О, такъв бях аз!

– Но ти винаги си бил добър делови човек, Джейкъб – каза със заекване Скрудж, който сега взе да вижда и себе си в същата светлина.

– Делови човек! – извика призракът, като отново закърши ръце. – Човечеството трябваше да бъде мое дело. Общото благоденствие трябваше да бъде мое дело; благотворителността, милосърдието, снизхождението и щедростта, те всички трябваше да бъдат мое дело! – Той вдигна веригата си на една ръка разстояние, сякаш тя беше причината за цялата му безплодна мъка, и отново я захвърли тежко на земята.

– По това време на изнизващата се година – каза привидението – аз страдам най-много. Защо вървах сред множества от мои събратя със сведени очи и нито веднъж не ги повдигнах да зърна онази благословена звезда, която отведе мъдреците до една бедна стряха? Нямах ли бедни домове, към които светлината ѝ би отвела мене?

Скрудж беше страшно поразен, като слушаше привидението да говори такива неща, и цял се затресе.

– Чуй ме! – извика призракът. – Времето ми почти е изтекло.

– Чувам те – рече Скрудж. – Но не бъди жесток към мене! Не говори с надути фрази, Джейкъб! Моля ти се!

– Как става така, че се явявам пред тебе в образ, който можеш да видиш – това не мога да кажа. Седял съм невидим край тебе не веднъж и не дважд.

Тази мисъл не беше приятна, Скрудж потрепера и изтри потта от челото си.

– Този дял от наказанието ми не е лек – продължи привидението. – Дошъл съм тук тази вечер да те предупредя, че все още имаш възможност и надежда да избегнеш моята участ. Възможност и надежда, които аз ще ти осигуря, Ебенизър.

– Винаги си ми бил добър приятел – каза Скрудж. – Благодаря ти!

– Ще те навестят – подхвана привидението – три призрака.

Лицето на Скрудж се сведе в уплаха почти толкова, колкото се беше свело лицето на призрака.

– Това ли са възможността и надеждата, за които спомена, Джейкъб? – запита той с разтреперан глас.

– Да.

– Не – не бих желал това – рече Скрудж.

– Без тях – каза призракът – за тебе не ще има надежда да избегнеш пътя, по който вървах аз. Очаквай първия утре, когато камбаната удари един часа.

– Не могат ли и тримата да дойдат наведнъж и всичко да се свърши, Джейкъб? – намекна Скрудж.

– Очаквай втория следващата нощ в същия час. Третия на следващата, когато последният удар на дванадесетия час престане да трепти. Не очаквай да ме видиш повече; и се погрижи, заради самия себе си, да не забравиш какво сме разговаряли!

След като изрече тези думи, привидението взе своето парче плат от масата и го омота около главата си, както по-рано. Скрудж разбра това от енергичния звук на зъбите, когато челюстите му се долепиха една до друга от превръзката. Той се осмели да вдигне отново очи и видя своя свръхестествен гостенин да го гледа изправен, с веригата, навита над и около ръката му.

Привидението се отдалечи заднишком; и при всяка негова стъпка прозорецът се попривдигаше малко, така че когато призракът стигна до него, той беше широко разтворен. После кимна на Скрудж да се приближи, което той стори. Когато двамата се озоваха на две крачки един от друг, призракът на Марли вдигна ръка, предупреждавайки го да не се приближава повече. Скрудж се спря.

Не толкова от послушание, колкото от изненада и страх: защото,

когато привидението вдигна ръка, той дочу объркани шумове във въздуха; несвързани звуци на оплакване и отчаяние; стонове, неизразимо тъжни и изпълнени със самообвинение. След като послуша за миг, призракът се присъедини към скръбната погребална песен; и се понесе навън в пустата, тъмна нощ.

Скрудж се приближи до прозореца, обзет от безнадеждност и любопитство. Той погледна навън.

Въздухът беше изпълнен с привидения, които блуждаеха тук и там, като бързаха неспокойно и стенеха в своя бяг. Всяко от тях носеше вериги като призрака на Марли; неколцина (може би членове на корумпирано правителство) бяха завързани заедно; никои не бяха свободни. Мнозина бяха приживе лични познати на Скрудж. Той беше твърде близък с един стар призрак, с бяла жилетка, с огромна желязна каса, прикрепена за глезена му, и този призрак стенеше жаловито, че не може да помогне на една нещастна жена с малко дете, която видя долу на един праг. Очевидно нещастieto на всички тях идваше от това, че се мъчеха да се намесят за добро в човешките работи, но бяха изгубили завинаги тази способност.

Дали тези същества изчезнаха в мъглата, или мъглата ги бе обвила, той не можеше да каже. Но те и техните призрaчни гласове се изгубиха едновременно; и нощта стана пак такава, каквато си беше, когато той се прибра в къщи.

Скрудж затвори прозореца и огледа вратата, през която призракът бе влязъл. Беше двойно заключена, както я бе заключил със собствените си ръце, и никой не беше пипал резетата. Опита се да каже: „Глупости!“; но спря на първата сричка. И тъй като много се нуждаеше от почивка, било поради преживените чувства, било поради изморителния ден, било от това, че бе надзърнал в невидимия свят, или от тягостния разговор с призрака, или от късния час, Скрудж веднага си легна, без да се съблича, и в миг потъна в сън.

СТРОФА ВТОРА ПЪРВИЯТ ОТ ТРИТЕ ПРИЗРАКА

Когато Скрудж се събуди, беше толкова тъмно, че като погледна от леглото си, едва можа да различи прозрачния прозорец от матовите стени на стаята си. Опитваше се да прониже мрака с остриите си като на порочи, когато часовникът в кулата на една съседна черква оповести четирите четвъртинки. И той зачака да чуе кой час ще удари.

За негово голямо удивление тежкият звън продължи от шест на седем, и от седем на осем, и последователно чак до дванадесет; после спря. Дванадесет! Минаваше два, когато си беше легнал. Часовникът грешеше. Ледена шушулка трябва да беше влязла в механизма му. Дванадесет!

Той докосна пружината на своя репетир, за да коригира този тъй чудноват часовник. Бързият му слаб пулс отброи дванадесет и спря.

– Та това е невъзможно – каза Скрудж, – да съм проспал цял ден и много часове на още една нощ. Невъзможно е нещо да е станало със слънцето и сега да е дванадесет по обед!

Тъй като тази мисъл беше много смуцаваща, той се измъкна от леглото и отиде пипнешком до прозореца. Трябваше да изтрие скрежа с ръкава на халата си, за да може изобщо да види нещо; пък и тогава видя много малко. Можеше да долови само, че все още е много мъгливо и страшно студено и че не се чува никакъв шум на хора които да се движат насам-нататък и да вдигат глъч и врява, както безспорно щеше да бъде, ако нощта бе изместила светлия ден и се бе настанила над света. Това беше голямо облекчение, защото текстът: „Три дни след представянето на този чек изплатете на мистър Ебенизър Скрудж или по негова заповед“ и така нататък, би се превърнал просто в обикновена американска държавна облигация, ако изобщо нямаше дни, чрез които да се мери времето.

Скрудж отново си легна, като мислеше и мислеше, и мислеше върху това още и още, и още, и нищо не можеше да разбере. Колкото повече размишляваше, толкова повече се озадачаваше; и колкото повече се стареше да не мисли, толкова по-усилено мислеше.

Призрактът на Марли страшно много го тревожеше. Всеки път, когато вътре в себе си решаваше, след зряло обсъждане, че всичко е било сън, умът му, подобно на освободена здраво навита пружина, отскачаше

назад в началното си положение и представяше същия проблем да бъде разнищен отново.

„Сън ли беше, или не?“

Скрудж лежа в това състояние, докато часовникът отново удари три четвъртия час, и внезапно си спомни, че призракът го беше предупредил за някакво посещение когато часовникът ще удари един. Той реши да лежи буден до изминаването на часа; и като се има предвид, че вече нямаше да може да заспи, също както нямаше да може да отиде в рая, това беше, изглежда, най-мъдрото решение по силите му.

Четвъртинката час така бавно минаваше, та той неведнъж се убеждаваше, че навярно неволно е задрямал и е пропуснал да чуе часовника. Най-последно напрегнатото му ухо чу.

– Дан, дан!

– Ето я четвъртинката – рече Скрудж.

– Дан, дан!

И половина! – каза Скрудж.

– Дан, дан!

– Три четвърти до часа – каза Скрудж.

– Дан, дан!

– Ето и целия час – каза тържествуващо Скрудж, – и нищо друго!

Изрече това, преди да удари часовникът, който сега зазвъня с дълбок, мрачен, кънтящ, меланхоличен тон, оповестяващ ЕДИН. В миг стаята се освети и завесите на леглото се дръпнаха настрани.

Казвам ви, завесите на леглото му се дръпнаха настрани от една ръка. Не завесите при нозете му, нито завесите при гърба му, а тези, към които беше обърнато лицето му. Завесите на леглото му бяха дръпнати настрани и Скрудж, като скочи изплашено в полулегнало положение, се озова лице в лице със свръхестествения посетител, който отмахна завесите: толкова близо до него, колкото аз съм сега до вас, а съм застанал вътре в духа до лакътя ви.

Странна фигура беше това – като дете; и все пак не толкова като дете, колкото като старец, видян чрез някакво свръхестествено средство, което създаваше впечатление, че се е отдалечил от погледа и се е смалил до детски размери. Косата му, която висеше около врата и надолу по гърба му, беше бяла като от старост; и все пак по лицето нямаше ни бръчица, а кожата му беше нежна като цветче. Ръцете бяха много дълги и мускулести; също и китките, сякаш притежаваха необикновена сила. Краката и стъпалата му, оформени най-изящно, бяха, подобно на горните крайници, голи. Носеше ослепително бяла мантия; а около кръста му

бе опасан лъскав колан, с красив блясък. В ръката си държеше клонче свежа бодлива зеленика; и като необикновено противоречие на тази зимна емблема, дрехата му беше украсена с летни цветя. Но най-странното беше, че около главата му струеше блестяща, ярка струя светлина, посредством която се виждаше всичко това; и безсъмнено тя беше причината съществото да употребява, когато искаше да е на тъмно, голяма шапка, служеща за гасител, която сега то държеше под мишницата си.

Скрудж наблюдаваше това все по-настойчиво и откри, че дори то не беше най-странната му особеност. Защото също както коланът му проблясваше и святкаше ту на едно място, ту на друго, и там, където беше светло в един миг, в следващия беше тъмно, така и самата фигура менеше формата си: веднъж представляваше същество с една ръка, после с един крак, после с двадесет крака, после с два крака без глава или с глава без тяло; и никакви очертания на изчезващите части не се виждаха в гъстия мрак, в който се стопяваха. И при самото това чудо съществото отново ставаше каквото си беше; ясно и добре очертано.

– Вие ли сте духът, сър, чието идване ми бе предречено? – запита Скрудж.

– Да, аз съм.

Гласът беше мек и любезен. Толкова тих, като че ли не се намираше така близо до него, а някъде далеч.

– Кой и какво сте вие? – запита Скрудж.

– Аз съм привидението на изминалите Коледи.

– Отдавна изминали? – запита Скрудж, като гледаше ниския му ръст.

– Не. Твоите изминали Коледи.

Може би, ако някой би го запитал, Скрудж не би могъл да каже защо го беше обхванало особено желание духът да си сложи шапката; и го помоли да стори това.

– Какво! – възкликна привидението. – Тъй скоро ли искаш да изгасиш, с ръцете си на смъртен, светлината, която излъчвам? Не е ли достатъчно, че ти си един от онези, чиито страсти направиха тази шапка, и години, години наред ме принуждават да я нося нахлупена над челото ми?

Скрудж заяви почтително, че няма никакво намерение да обижда призрака, нито пък си спомня съзнателно да го е „покрил“ (*Игра на думи с понятията „шапка“ и „покривам“.*) когато и да било в живота му. После се осмели да запита какво го е довело при него.

– Твоето благоденствие! – рече призракът. Скрудж изрази голямата

си признателност, но не можа да не си помисли, че една спокойна нощ би допринесла повече за тази цел. Привидението трябва да бе чуло мисълта му, тъй като веднага забеляза:

– Е, тогава поправянето ти. Чуй какво ти казвам!

Докато говореше, то протегна силната си ръка и го улови леко за лакътя.

– Стани! И тръгни с мене!

Скрудж напразно би изтъквал като претекст, че времето и часът не са подходящи за пешеходни цели; че леглото е топло и че термометърът е спаднал доста под точката на замръзването; че е облечен съвсем леко с халат, чехли и нощна шапка; и че точно в него момент страда от настинка. Макар че ръката го беше уловила леко, като женска, той не можеше да ѝ противостои. Скрудж стана, но като видя, че привидението тръгна към прозореца, загърна се умолително в халата си.

– Аз съм смъртен – възрази Скрудж – и има опасност да падна.

– Остави ръката ми само да те докосне там – каза привидението, като я сложи на сърцето му – и ще бъдеш подкрепен в нещо повече от това!

Когато то изрече тези думи, двамата минаха през стената и застанаха на един открит път, с поля от двете му страни. Градът беше напълно изчезнал. Не се виждаше ни следа от него. Заедно с града бяха изчезнали мракът и мъглата, беше ясен, студен зимен ден със сняг по земята.

– Боже мой! – възкликна Скрудж, като вкопчи ръцете си една в друга, оглеждайки се наоколо. – Аз съм отраснал на това място. Тук съм прекарал момчешките си години!

Призракът беше вперил в него мил поглед. Старият човек сякаш продължаваше да усеща нежното му докосване, макар то да беше леко и мигновено. Вдъхваше хиляда аромата, всеки от тях свързан с хиляда мисли и надежди, и радости, и грижи, забравени отдавна, отдавна!

– Устната ти трепери – каза призракът. – И какво е това на бузата ти?

Скрудж промърмори с необичайно запъване в гласа, че е някаква пъпчица; и замоли призрака да го води където иска.

– Спомняш ли си пътя? – запита призракът.

– Дали си го спомням! – извика Скрудж с жар. – Та аз бих могъл да мина по него със завързани очи.

– Странно, че толкова години го бе забравил – забеляза привидението. – Да продължим.

Те вървяха по пътя – Скрудж разпознаваше всяка порта, всеки

стълб и дърво, – докато в далечината се появи малко пазарно градче, с моста си, с черквата си и с лъкатушещата си река. После те видяха няколко рунтави понита да припкат към тях, яхнати от момчета, които подвикваха на други момчета в селски кабриолети и каруци, карани от земеделски стопани. Всички тези момчета бяха много радостни и току си подвикваха едно на друго, докато широките поля така се изпълниха с весела музика, че и свежият въздух се смееше, като я слушаше.

– Това са само сенки на отминали неща – каза призракът. – Те не съзнават присъствието ни.

Веселите пътници продължаваха да се движат; и с приближаването им Скрудж позна и назова всеки един от тях. Защо изпитваше безгранична радост да ги види? Защо студените му очи проблеснаха, а сърцето му потрепна, когато те минаха край тях? Защо го обзе радост, като ги чу да си пожелават весела Коледа, когато се разделяха на кръстопътища и странични пътеки, всеки тръгнал за дома си? Какво беше весела Коледа за Скрудж? Долу весела Коледа! Какво ли пък добро му беше донесла някога тя?

– Училището не е съвсем пусто – каза призракът. – Едно самотно дете, изоставено от приятелчетата си, все още стои там.

Скрудж каза, че го познава. И зариди.

Те се отклониха от шосето по една добре позната пътека и скоро се приближиха до голяма сграда от тъмночервени тухли, с ветропоказател на малка купола на покрива и с висящ от нея звънец. Сградата беше голяма, но доброто ѝ време беше отминало; просторните ѝ зали малко се използваша, стените им бяха влажни и плесенясали, прозорците счупени, а портите изгнили. Домашни птици къткаха и се перчеха из конюшните; а постройките за каруци и бараките бяха обрасли в трева. И вътре не беше запазено нищо от старата ѝ пищност; като влязоха в мрачното преддверие и хвърлиха поглед през отворените врати на много стаи, видяха, че наредбата им е жалка, че са студени и просторни. Във въздуха се носеше землист дъх, навред цареше хладна пустота, която по някакъв начин навяваше спомени за прекалено често ставане сутрин на светлината на свещ и за не прекалено много ядене.

Те, призракът и Скрудж, прекосиха преддверието и стигнаха до една врата в дъното на къщата. Тя се отвори пред тях и разкри дълга, гола, мрачна стая, която редиците обикновени дървени пейки и чинове правеха още по-гола. На един от тях самотно момче четеше близо до слаб огън; и Скрудж седна на една пейка, като заплака при вида на клетата си забравена фигура, каквато самият той е бил едно време.

Скрит в къщата ек, цвъртене и шумолене на мишките зад ламперията, капка вода от полуразмразената канелка на чешмата в тъжния двор отзад, въздишка сред обезлистените клонки на една печална топола, безцелното люлеене на вратата на празен склад, да, и прашенето на огъня – те всички разнеждаха сърцето на Скрудж и засилваха потока от сълзите му.

Привидението го докосна по ръката и посочи към детската му фигура, вдълбочена в четене. Изведнъж един човек с чуждестранни дрехи – удивително реален и ясен за погледа – застана във до прозореца, със затыкиата в колана брадва, като водеше с юздата магаре, натоварено с дърва.

– Ха, та това е Али Баба! – възкликна възраждан Скрудж. – Та това е старият честен Али Баба! Да, да, знам! Веднъж на Коледа, когато ей онова самотно дете бе оставено тук сам-самичко, той наистина дойде, за първи път, точно така. Клетото момче! И Валентин – каза Скрудж, – и неговият буен брат Орсон; ето ги и тях! Ами онзи, как му беше името, дето го бяха сложили по долни гащи, заспал, пред портата на Дамаск; не го ли виждаш? И султанският коняр, дето злите мохамедански духове го бяха обърнали с краката нагоре; ето го; застанал на главата си. Тъй му се пада. Колко ми е драго. Та нима той трябваше да се ожени за принцесата?

Ако чуеха как Скрудж изразходва цялата си ревност за такива въпроси, с толкова особен глас между смях и плач, и ако видеха пламналото му и възбудено лице, приятелите му от деловите среди много биха се изненадали.

– Ето папагала – извика Скрудж. – Зелено тяло и жълта опашка, с нещо като маруля, израснало от върха на главата му; ей го на! „Клетий Робинзон Крузо“, се провикнал той, когато господарят му се прибрал у дома, след като обиколил с лодка острова. „Клетий Робинзон Крузо, къде си бил, Робинзон Крузо?“ А той помислил, че сънува, но не било така. Говорел папагалът знаеш. Ето го и Петкан, бяга да си спаси живота в тясното заливче! Хайде! Хайде! Карай!

После, с бърз преход, много чужд на обичайния му нрав, той каза, обзет от жалост към предишния си образ: „Горкичко дете, горкичко дете!“ и отново заплака.

– Бих желал – промълви Скрудж, като сложи ръка в джоба си и се огледа наоколо, след като изтри очи с маншета си, – но вече е твърде късно.

– Какво има? – запита призракът.

– Нищо – рече Скрудж. – Нищо. Едно момче пееше коледна песен на вратата ми снощи. Бих желал да му бях дал нещичко; само това.

Призракът се усмихна замислено и махна с ръка като каза:

– Нека видим друга Коледа!

При тези думи предишният образ на Скрудж се увеличи и стаята попригъмня и стана по-нечиста. Ламперията се сви, прозорците запукаха; парчета мазилка западаха от тавана, като вместо него се показаха голите летви; но как стана всичко това, Скрудж разбра толкова колкото и вие. Той само знаеше, че беше станало точно тъй; че всичко се бе случило именно тъй; че стоеше там отново самичък, докато всички други момчета си бяха отишли у дома за веселите празници.

Сега той не четеше, а се разхождаше отчаян напред-назад. Скрудж погледна призрака и като поклати скръбно глава, хвърли тревожен взор към вратата. Тя се отвори и едно малко момиченце, много по-малко от момчето, се втурна вътре и като обви ръце около врата му често го целуваше и го зовеше: „Скъпи, скъпи братко!“

– Дошла съм да те заведа у дома, мили братко! – рече детето, като плесна с мъничките си ръце и се наведе надолу смеешком. – Да те заведа у дома, у дома, у дома!

– У дома, малка Фан? – запита момчето.

– Да! – отвърна детето, преливащо от радост – У дома, завинаги. У дома, до безкрай, до безкрай. Татко е станал много по-добър от по-рано, така че у дома е като в рай! Той ми заговори тъй мило една приятна вечер, когато си лягах, та не се побоях отново да го запитам дали не можеш да си дойдеш в къщи; и той рече „да, трябва“; и ме прати с пощенска кола да те доведе. И ти ще бъдеш мъж – каза детето, като отвори очи, – и никога вече няма да се връщаш тук; но първо ще бъдем заедно през цялата Коледа и ще си прекараме най-весело.

– Та ти си същинска жена, малка Фан! – възкликна момчето.

Тя плесна с ръце и се разсмя, после понечи да докосне главата му; но тъй като беше мъничка, отново се засмя и се изправи на пръсти да го прегърне. Сетне започна да го дърпа към вратата, с детинското си нетърпение; а той, като нямаше нищо против да тръгне, я придружи.

Страшен глас се провикна в преддверието: „Ей, свалете сандъка на мастър (В много случаи «master» се употребява като обръщение към младеж («младия господин»), дори и да е дете или юноша) Скрудж!“ – и в преддверието се появи самият учител, който погледна мастър Скрудж гневно и със свирепо снизхождение и го хвърли в страхотен смут, като се ръкува с него. После отведе него и сестра му във възможно най-

старата, прилична на кладенец, най-официална приемна, която човек можеше да види; където географските карти по стената и небесните и земни глобуси по первазите на прозорците бяха като восъчни от студ. Тук той извади гарафа с удивително леко вино и парче удивително тежък кейк и поднесе тържествено на младите хора по един дял от тези деликатеси; същевременно изпрати един дребен прислужник да предложи чаша „нещо“ на момчето от пощенската кола, което отвърна, че благодари на джентълмена, но ако течността е налята от същия кран, от който е опитал по-рано, предпочита да откаже. Тъй като багажът на мистър Скрудж беше вече завързан за покрива на пощенската кола, децата си взеха сбогом с учителя с най-голяма готовност и като се качиха в колата, тя затрополи весело надолу по градинската алея: бързо търкалящите се колелета разпръскваха скрежа и снега от тъмните листа на вечнозелените растения като струя.

– Все си беше деликатно създание, което полъх на ветреца би могъл да поразии – каза призракът, – но имаше голямо сърце!

– Да, такава си беше – извика Скрудж. – Прав си. Не ще го отрека, призрако. Боже опази!

– Тя умря като вече голяма жена – рече призракът – и, струва ми се, имаше деца.

– Едно дете – отвърна Скрудж.

– Вярно – съгласи се призракът. – Твоят племенник.

Изглежда, нещо тревожеше Скрудж и той отговори кратко:

– Да.

Макар че току-що бяха оставили училището зад себе си, те вече се намираха сред оживените улици на един град, където минувачи с призрачен вид вървяха напред-назад; където талиги с призрачен вид и дилижанси си оспорваха пътя и където царяха цялата врява и шумотевица на истински град. От украсата по витрините на магазините ставаше съвсем ясно, че и тук отново беше Коледа; но се бе свечерило и улиците бяха осветени.

Призракът спря пред вратата на един точно определен голям магазин и запита Скрудж дали го познава.

– Дали го познавам! – възкликна Скрудж. – аз чиракувах тук!

Влязоха вътре.

При вида на един стар джентълмен с уелска перука, седнал зад такова високо писалище, че ако беше два инча по-висок, щеше да си удари главата в тавана, Скрудж се провикна много развълнуван:

– Я, та това е старият Фезиуиг! Виж ти! Фезиуиг оживял!

Старият Фезиуиг остави перото си и погледна към часовника, който показваше седем часа. Той потри ръце; оправи широката си жилетка; цял се разсмя, от обувките до сърцето си; и извика с приветлив, благ, звучен, пищен, весел глас:

– Ей, вие там! Ебенизър! Дик!

Предишният образ на Скрудж, сега вече като младеж, влезе енергично, придружен от колегата си чирак.

– Дик Уилкис, разбира се! – каза Скрудж на призрака. – Бога ми, да. Ето го. Много беше привързан към мене този Дик. Клетият Дик! Виж ти, виж ти!

– Ей, ей, мои момчета! – каза Фезиуиг. – Стига работа тази вечер. Бъдни вечер, Дик. Коледа, Ебенизър! Да затворим кепенците – провикна се старият Фезиуиг, като плесна силно с ръце, – докато кажа „едно, две, три“!

Не бихте повярвали какво бързана му удариха тези две момчета! Втурнаха се на улицата с кепенците, докато се преброи „едно, две, три“ – поставиха ги на местата им – „четири, пет, шест“ – залостиха ги и ги заключиха – „седем, осем, девет“ – и се върнаха, преди да можехте да преброите до дванадесет, задъхани като коне за надбягване.

– Бързо! – извика старият Фезиуиг, като скочи от високото писалище с удивителна ловкост. – Разчистете, момчетата, ми, и тук да се опразни! Бързай, Дик! Не изоставай, Ебенизър!

Да разчистват! Какво ли не биха разчистили, или не биха могли да разчистят, докато старият Фезиуиг ги наблюдаваше. Работата бе свършена за миг. Всяка вещь беше опакована, сякаш завинаги я изваждаха от обществения живот; подът бе изметен и напръскан с вода, фитилите на лампите бяха подрязани, върху огъня беше натрупано гориво; и магазинът се превърна в такава уютна, топла, суха и светла танцувална зала, че да ви е удоволствие да я видите в зимна вечер.

Влезе цигуларят с нотна тетрадка, качи се на високото писалище, направи от него оркестър и засвири така, сякаш къркореха петдесет болни стомаха. Влезе мисис Фезиуиг, цялата една голяма усмивка. Влязоха трите госпожици Фезиуиг, сияйни и мили. Влязоха шестимата млади ухажори, чиито сърца те плениха. Влязоха всички момци и девойки, които работеха в предприятието. Влезе прислужницата със своя братовчед, хлебаря. Влезе готвачката, с най-близкия приятел на брат си, млекаря. Влезе момчето от отсреща, за което подозираха, че не получава достатъчно храна от господаря си; то се мъчеше да се скрие зад девойката от по-съседната къща, за която се разбра, че господарката ѝ била

издърпала ушите. Влязоха всички, един подир друг; някои свенливо, някои смело, някои грациозно, някои тромаво, някои се бутаха, някои се дърпаха, ама всички влязоха по един или друг начин. Всички се втурнаха да танцуват, двадесет двойки наведнъж. Ръцете в полукръг и отново същото на обратната страна; надолу по средата и отново нагоре; кръг след кръг в различни стадии на приятелско групиране; старата начална двойка винаги се озовава на погрешно място; новата начална двойка започва отново веднага щом стигне там; най-после всички са начални двойки и нито една крайна, която да им помогне, Когато се стигна до този резултат, старият Фезиуиг, пляскайки с ръце, за да спре танца, се провикна: „Чудесно!“ – а цигуларят мушна сгорещеното си лице в един съд с черна бира, специално набавена за тази цел. Но след като се измъкна оттам, презирайки всяка почивка, той в миг започна отново, макар още да нямаше танци, сякаш предишният цигулар беше отнесен у дома му, изтощен, на тарга, и сега той беше нов-новеничък човек, твърдо решен да надвие и прогони първия или да загине.

Имаше още танци, и имаше игра на залагане на различни предмети, и още танци – имаше греяно вино с подправки, и имаше огромно парче студено печено, и имаше голямо парче студено варено, и имаше коледни пирожки със скълцани стафиди и портокалови кори, и бира в изобилие. Но големият ефект на вечерта беше след печеното и вареното, когато цигуларят (сръчен дявол, имайте предвид! – от ония хора, дето си знаят добре работата, без да трябва вие или аз да им казваме как да я вършат!) започна мелодията на „Сър Роджър де Ковърли“ („Сър Роджър де Ковърли“ – старинен английски народен танц). Тогава старият Фезиуиг си избра за дама мисис Фезиуиг. Пък и като първа двойка; а твърде трудна работа им предстоеше; двадесет и три или и четири партньори; хора, с които не можеше човек да се шегува; хора, които щяха наистина да танцуват и не знаеха какво е това да вървят.

Но и двойно повече да бяха – охо! – четворно – старият Фезиуиг щеше да им излезе на среща, а също и мисис Фезиуиг. Що се отнася до нея, тя му беше достойна партньорка във всеки смисъл на понятието. Ако и това не е голяма похвала, посочете ми по-голяма и аз ще я изкажа. Просто сякаш светлина струеше от прасците на Фезиуиг. Те блестяха във всяка фигура на танца като месечини. В никой определен момент не можехте да предскажете какво щеше да стане с тях в следващия. И когато старият Фезиуиг и мисис Фезиуиг изиграха всички фигури на танца – напредваш и отстъпваш, подаваш двете си ръце на партньора, покланяш се и правиш реверанс, въртиш се като спирала, изиграваш

кralьо-портальо и отново се връщаш на мястото си, – Фезиуиг подскочи – подскочи така умело, та сякаш намигна с краката си и отново стъпи на нозе, без да се поклати.

Когато часовникът удари единадесет, домашният бал се разтури. Мистър и мисис Фезиуиг заеха позициите си, единият от едната страна на вратата, другият от другата, и като се ръкуваха поотделно с всеки гостенин, когато той или тя си отиваше, пожелаваха на него или на нея весела Коледа. Когато всички си отидоха, освен двамата чираци, те сториха същото и с тях. И тъй, веселите гласове замряха и двете момчета се отправиха към леглата си, които се намираха под един тезгях в задната част на помещението.

През цялото това време Скрудж се държеше като ненормален. Той наблюдаваше тази сцена с цялото си сърце и душа, както наблюдаваше и предишния си образ. Потвърди сам на себе си всичко и изпита най-чудновато вълнение. И едва сега, когато светналите лица на предишния му образ и на Дик се отдалечиха от тях, той си спомни за призрака и усети, че той цял се е вгледал в него, а светлината на главата му грее съвсем ясно.

– Колко малко е нужно – каза призрактът – да преизпълни човек тези хорица с благодарност.

– Малко! – откликна Скрудж.

Привидението му даде знак да се вслуша в разговора на двамата чираци, които най-сърдечно възхваляваха Фезиуиг; и след като той стори това, то му каза:

– Е! Та не е ли малко? Изхарчил е само няколко лири от тези свои нетрайни пари; три или четири може би. Толкова много ли е това, та да заслужава тази похвала?

– Не е това – каза Скрудж, разгорещен от забележката, несъзнателно говорейки като предишната, а не по-сетнешната си личност. – Не е това, призрако. Той притежава способността да ни прави щастливи или нещастни; да прави службата ни лека или тежка; удоволствие или мъка. Кажете, че способността му се крие в думи и погледи; в неща тъй дребни и незначителни, че е невъзможно да ги събираме и броим – какво тогава? Щастието, което той дарява, е толкова голямо, че сякаш струва цяло състояние.

Той почувствува погледа на привидението и се наведе.

– Какво има? – запита призрактът.

– Нищо особено – отвърна Скрудж.

– Има нещо, мисля? – настоя призрактът.

– Не – каза Скрудж. – Не. Бих желал да можех да кажа една-две думи на моя чиновник тъкмо сега. Само това.

Като изрече желанието си, предишният му образ намали светлината на лампите; и Скрудж и призракът отново се озоваха един до друг на открито.

– Времето ми изтича – забеляза призракът. – Бързо!

Тези думи не бяха отправени към Скрудж, нито към някого, когото той можеше да види, но те произведоха непосредствено въздействие. Защото Скрудж отново видя себе си. Сега беше по-възрастен; мъж в разцвета на живота си. На лицето му нямаше острите и сурови бръчки от по-късните години; но на него вече бяха започнали да се появяват признаците на грижи и скъперничество. Очите му шареха жадно, алчно и неспокойно, което показваше каква страст беше пустила корен и къде щеше да падне сянката на израстващото дърво.

Той не беше сам, седеше до хубава, млада девойка в жалейни дрехи; в очите ѝ имаше сълзи, които проблясваха на светлината, излъчваща се от Призрака на Отминалите Коледи.

– Няма значение – каза тя тихо. – За тебе няма почти никакво значение. Друг идол ме е изместил; и ако за в бъдеще той ще може да те насърчава и подкрепя, както аз бих се старала да правя това, нямам основателна причина да скърбя.

– Какъв идол те е заместил?

– Златен.

– Това е то справедливото отношение на хората! – каза той. – На нищо не гледат така безмилостно, както на бедността; и нищо не се преструват, че порицават така остро, както стремежа към богатство!

– Прекалено много се боиш от хората – отговори кротко тя. – Всички твои други надежди са се слели в надеждата да не те достигат долните им упреци. Виждах как по-благородните ти възжеления изчезваха едно по едно, докато господстващата ти страст, печалбата, те завладя. Не беше ли така?

– Какво от това? – възрази той. – Дори и ако съм станал толкова помъдър, какво от това? Към тебе не съм се променил. – Тя поклати глава.

– Променил ли съм се?

– Уговорката ни е стара, направихме я, когато и двамата бяхме бедни и доволни, че сме такива, докато, след време, ще можехме да си подобрим положението с търпелив труд. Ти наистина си се променил. Когато сключихме уговорката си, ти беше друг човек.

– Тогава бях момче – каза раздразнено той.

– Твоето собствено чувство ти казва, че не беше това, което си – отвърна тя. – А аз съм. Онова, което обещавахше щастие, когато сърцата ни биеха като едно, е преизпълнено с мъка сега, когато те туптят като две. Колко често и колко дълбоко съм мислила за това, не ще ти кажа. Достатъчно е, че наистина съм мислила за него и мога да те освободя от поетото задължение.

– Искал ли съм някога да бъда освободен?

– С думи? Не. Никога.

– С какво тогава?

– С променената си природа; с променения си дух; с една друга атмосфера на живота си; друга надежда за голямата му цел. С всичко, което придаваше в твоите очи значение и стойност на любовта ми. Ако това не бе съществувало между нас – каза девойката, като го гледаше меко, но непоколебимо, – кажи ми, би ли ме потърсил и би ли се опитал да ме спечелиш сега? О, не!

Той, изглежда, отстъпи при справедливостта на тази мисъл, въпреки самия себе си. Но каза с вътрешна борба:

– Ти мислиш, че няма.

– С удоволствие бих мислила инак, ако можех – отговори тя. – Бога ми! Когато аз съм осъзнала една такава истина, знам колко силна и непреодолима може да бъде тя. Но ако ти беше свободен днес, утре, вчера, мога ли даже аз да повярвам, че ти би избрал девойка без зестра – ти, който дори и когато ѝ се доверяваш, преценяваш всичко според печалбата; или пък, избирайки я, ако за миг изневериш на единствения си ръководен принцип и сториш това, няма не знам, че после положително ще се разкаеш и съжалиш? Да, знам; и те освобождавам. С цялото си сърце, заради любовта към оновова, който ти някога беше.

Той понечи да заговори; но като отвърна от него глава, тя продължи:

– Може би – споменът за миналото почти ме кара да се надявам – това ще ти причини болка. За много, много кратко време, но ти с радост ще се отвърнеш от този спомен като от безплодна мечта, която за твое добро ще се разсее. Дано си щастлив в живота, който си избрал! – Тя го остави и те се разделиха.

– Призрако – рече Скрудж, – не ми показвай нищо повече! Отведи ме у дома. Защо ти прави удоволствие да ме измъчваш?

– Още една сянка! – възкликна призрактът.

– Нито една повече! – извика Скрудж. – Нито една. Не искам да я видя. Не ми показвай други.

Но безмилостният призрак го прикова с двете си ръце и го принуди да наблюдава какво стана подир това.

Намираха се при други обстоятелства и на друго място; стая, нито голяма, нито хубава, но много уютна. Крап зимния огън седеше красива млада девойка, която толкова приличаше на предишната, та Скрудж помисли, че е същата, докато не видя самата нея, сега представителна матрона, седнала срещу дъщеря си. Шумът в тази стая беше наистина заглушителен, защото там имаше повече деца, отколкото Скрудж във възбуденото си състояние можеше да преброи; и противно на прочутата чарда от известното стихотворение, това не бяха четиридесет деца, които се държат като едно, а всяко от тях се държеше като четиридесет. Последниците се изразяваха в невероятна врява; но, изглежда, никой не се смущаваше; тъкмо обратното, майката и дъщерята се смееха от сърце и им беше много приятно; и последната, след като скоро се намеси в игрите, стана плячка на безмилостните малки разбойници. Какво не бих дал да съм един от тях? Макар че никога не бих могъл да съм така груб, не, не. И за най-голямото богатство в света не бих разбъркал тази оплетена коса и не бих я разпилял; а колкото се отнася до прелестната малка обувка, не бих я измъкнал, бога ми, ако ще това и живота ми да струваше. Пък да премеря кръста ѝ на игра, каквото направиха те, тази смела малка челяд, такова нещо не бих могъл да сторя. Бих очаквал ръката ми да обвие този кръст за наказание и изобщо никога да не я отмахне. И все пак как ли не бих желал, признавам, да докосна устните ѝ; да я запитам нещо, та тя да ги отвори; да погледна миглите на сведените ѝ очи и да не предизвикам по лицето ѝ руменина; да разпусна вълните на косата ѝ, един инч от която би бил безценен спомен за мене: накратко, бих желал, признавам си го, да ми беше позволено и най-малкото нещо, което се позволява на едно дете, и все пак да бъдех достатъчно мъж, за да го оценя.

Но тогава на вратата се чу почукване и веднага последва такъв стремителен бяг, че онази със засмяното лице и раздърпаната рокля бе понесена нататък в центъра на порумениялата и необузdana група деца точно навреме, за да посрещнат бащата, който се прибираше в къщи, придружен от един човек, натоварен с коледни подаръци и играчки. И какви крясъци и каква борба, и на какво нападение бе подложен беззащитният носач! Как опряха в него столове, да им служат за стълби, та да бъркат и джобовите му, да плячкосат обвитите в кафява хартия пакети, как се държаха здраво за вратовръзката му, прегръщаха врата му, удряха го по гърба и го ритяха по краката с неукротима обич! Виковете на

учудване и радост, с които се посрещаше развиването на всеки пакет! Страшното съобщение, че са уловили бебето да слага в устата си кукленско тиганче и как се оказа повече от съмнително, че е погълнало изкуствения пуяк, залепен на една дървена чиния! Огромното облекчение при откриването, че уплахата е била напразна! Радостта и благодарността, и възторгът! Те всички са еднакво неописуеми. Достатъчно е, че малко по малко децата и техните чувства излязоха от стаята и спирайки се на всяко стъпало, се качиха на най-горния етаж на къщата, където си легнаха да спят и по този начин се усмириха.

И сега Скрудж наблюдаваше по-внимателно от всякога как домовладиката, след като дъщеря му се облегна мило на него, седна с нея и с майка ѝ край собственото си огнище; и когато си помисли, че подобно същество, точно толкова изящно и многообещаващо, би могло да го назове татко и да бъде пролет в изпусъталата зима на неговия живот, погледът му наистина много се замъгли.

– Бел – каза съпругът, като се обърна усмихнат към жена си, – днес следобед видях един твой стар приятел.

– Кой беше?

– Отгатни!

– Че как ще отгатна? Ц... ц, май че се сетих – добави тя в същия миг, смеейки се заедно с него. – Мистър Скрудж.

– Точно мистър Скрудж. Минавах край прозореца на кантората му; и тъй като кепенците не бяха затворени, а вътре той имаше свещ, просто не можех да не го видя. Съдружникът му е на смъртно легло, както чуввам; и той седеше самичък. Съвсем сам в света, уверен съм.

– Призрако – рече Скрудж унило, – махни ме от това място.

– Казах ти, че това са сенки на отминали събития – заяви призракът. – Че са такива, каквито са, няма защо мене да обвиняваш!

– Махни ме! – възкликна Скрудж. – Не мога да го понеса!

После се нахвърли върху призрака и като видя, че той го гледа, с лице, в което по някакъв чудноват начин се бяха смесили черти от всичките лица, които му бе показал, взе да се бори с него.

– Остави ме! Върни ме! Стига си ме преследвал.

В борбата, ако това можеше да се нарече борба, при която призракът, без видима съпротива от своя страна, остана необезпокоен от усилията на противника си, Скрудж забеляза, че светлината му блести ярко и нависоко и като смътно свърза това с влиянието му върху него, грабна шапката-гасител и внезапно я нахлупи здраво на главата му.

Привидението падна под нея, така че гасителят го покри целия; но

макар че Скрудж натискаше шапката с всички сили, той не можеше да закрие светлината, която струеше изпод нея като нестихващ порой върху земята.

Усети, че е изтощен и обзет от непреодолима сънливост; и подир това, че се намира в собствената си спалня. Стисна шапката за последен път, след което ръката му се отпусна; и едва имаше време да се добере до леглото, когато потъна в тежък сън.

СТРОФА ТРЕТА ВТОРИЯТ ОТ ТРИТЕ ПРИЗРАКА

Като се събуди посред особено силно хъркане и седна в леглото да събере мислите си, Скрудж нямаше защо да чака да му кажат, че в миг ще прозвъни един часът. Той почувствува, че съзнанието му бе върнато точно навреме, специално за да разговаря с втория вестител, изпратен при него посредством намесата на Джейкъб Марли. Но усещайки, че му става неприятно студено, когато взе да се чуди коя от завесите ще отдръпне този нов призрак, собственоръчно ги отмахна всичките и като легна отново, той си установи добър наблюдателен пост около цялото легло; защото искаше да се опълчи срещу призрака в момента на появяването му и не желаше да го изненадат и уплашат.

Джентълмените със свободен нрав, които се гордеят, че владеят разни хватки и обикновено запазват присъствие на духа при всяко положение на нещата, описват широкия обseg на капацитета си за авантюри, като твърдят, че ги бива за всичко, от игра на доцелно хвърляне на монети до човекоубийство; а между тези противоположни крайности безсъмнено се намира доста обширна и всестранна област от прояви. Без да се осмелявам да твърдя същото за Скрудж с точно такава готовност, аз нямам нищо против да ви приканя да повярвате, че той беше готов да види доста голямо разнообразие от чудновати фантоми и че нищо – от бебе до носорог – не би го учудило особено много.

Но бидейки готов почти за всичко, той ни най-малко не беше готов за нищо; и следователно, когато удари един часът и не се появи никакъв образ, обхвана го бурен пристъп на треперене. Изминаха пет минути, десет минути, четвърт час, но нищо не се появи. През всичкото това време той лежеше на кревата, същинска сърцевина и център на зарево от червена светлина, която бликна върху него, когато часовникът прогласи часа; и която, бидейки само светлина, беше по-застрашителна от цяла дузина призраци, тъй като той беше безсилен да разбере какво означаваше тя и какво целеше; навремени се боеше, че в същия този момент той представлява интересен случай на спонтанно пламване, без да има утехата да знае това. Най-последно обаче започна да мисли – както вие или аз бихме помислили отначало; защото винаги именно незасегнатият от опасното положение знае какво би трябвало да се направи в случая, а и безсъмнено би го направил, – казвам, най-последно той започна да мисли,

че източникът и тайната на тази призрачна светлина може да е в съседната стая, откъдето, след като я проследи по-зорко, тя, изглежда, светеше. Тази идея обзе цялото му съзнание, той стана полекичка и се затътри с чехлите си към вратата.

В мига, когато ръката на Скрудж докосна ключалката, един непознат глас го повика по име и го подкани да влезе. Той послуша.

Беше неговата собствена стая. В това нямаше съмнение. Но тя беше претърпяла изненадващо преобразование. По стените и тавана беше окачена толкова жива зеленина, че помещението приличаше на същинска горичка; отвред блестяха лъскави зрънца. Твърдите листа на бодлива зеленика, имел и бръшлян отразяваха светлината, сякаш там бяха разпръснати множество малки огледалца; а към комина се извиваха с гръмогласен рев такива пламъци, каквито това обикновено мъждукащо огнище никога не бе познавало по времето на Скрудж или на Марли, а и на много, много отминали зими. Отрупани на пода и образуващи нещо като трон, се виждаха пуйки, гъски, дивеч, домашни птици, пача, големи парчета месо, прасета-сукалчета, дълги венци от суджуци, коледни пирожки със стафиди и смокини, сливови пудинги, качета със стриди, парещи кестени, червенобузести ябълки, сочни портокали, сладки ароматични круши, огромни богоявленски кейкове и кипящи съдове с пунш, които обвиваха стаята с уханната си пара. Отпуснал се свободно на това седалище, се виждаше един развеселен гигант, да ти е драго да го гледаш; в ръката си държеше грейнал факел, наподобяващ по форма рога на изобилието, и го издигаше високо нагоре, за да облее със светлината си Скрудж, когато той влезе, озъртайки се около вратата.

– Влез! – възкликна призрактът. – Влез и ме опознай по-добре, човече!

Скрудж влезе плахо и сведе глава пред този дух. Той не беше твърдоглавият Скрудж от миналото; и макар погледът на духа да беше ясен и добър, той не искаше да го срещне.

– Аз съм Духът на настоящата Коледа – заяви привидението. – Погледни ме!

Скрудж стори това почитателно. Той беше облечен само в проста, наситенозелена роба или мантия, общита с бяла кожа. Тази дреха се спускаше така свободно около тялото му, че широката му гръд беше гола, сякаш той считаше, че е под достойнството му да бъде защитен и прикрит по изкуствен начин. Нозете му, които се виждаха изпод богатите гънки на дрехата, също бяха голи; а на главата му нямаше никакво друго покривало, освен венец от имел, от който тук-там се провесваха

бляскави ледени шушулки. Тъмнокъфявите му къдри бяха дълги и падаха свободно; така свободни като приветливото му лице, искрящите му очи, отворената му ръка, веселия му глас, непринуденото му държане и излъчващата се от него радостна атмосфера. Около кръста му беше запазана старинна ножница; но в нея нямаше никаква сабя и древният оръжеен калъф бе разяден от ръжда.

– Никога по-рано не си виждал такъв като мене! – възкликна призрактът.

– Никога – отвърна Скрудж.

– Никога ли не си се разхождал с по-младите членове на моето семейство; имам пред вид (защото аз съм много млад) по-възрастните ми братя, родени през последните години? – продължи призрактът.

– Струва ми се, че не – каза Скрудж. – Боя се, че не съм. Много братя ли си имал, призрако?

– Повече от хиляда и осемстотин – заяви призрактът.

– Огромно семейство за прехранване! – промърмори Скрудж.

Духът на настоящата Коледа се изправи.

– Призрако – покорно каза Скрудж, – отведи ме където желаш. Снощи тръгнах по принуда и получих урок, който действа сега. Тази вечер, ако изобщо имаш какво да ме научиш, нека извлека полза от него.

– Докосни наметалото ми.

Скрудж стори каквото му казаха и го държеше здраво.

Бодлива зеленика, имел, бръшлян, пуйки, гъски, дивеч, домашни птици, пача, месо, суджуци, стриди, пайове, пудинги, плодове и пунш, всички изчезнаха в миг. Също и стаята, огънят, аленият блясък, нощният час; и двамата се озоваха на градските улици, в коледното утро, където (защото студът беше остър) се чуваше груба, но енергична и не неприятна музика, идваща от това, че хората остъргваха снега от паважа пред жилищата си и от покривите на къщите си, където момчетата изпитваха луда радост, като наблюдаваха как той тупва долу на пътя и се разпръсква в изкуствени малки снежни бури.

Лицата на къщите изглеждаха доста черни, а прозорците още по-черни, в противовес на гладката бяла снежна пелена върху покривите и на по-мръсния сняг на земята, чийто последен пласт беше разоран на дълбоки бразди от тежките колела на каруци и товарни коли; бразди, които се пресичаха едни други стотици пъти там, където големите улици се отклоняваха; и образуваха преплетени канали, трудни за проследяване в гъстата жълта кал и ледена вода. Небето беше мрачно, а най-късите

улици бяха задушени от мръсна мъгла, полуразсеяла се, полусмразена, чиито по-тежки частици се стелеха надолу в дъжд от малки саждени пръски, сякаш всички комини във Великобритания се бяха подпалили по общо съгласие и изригнаха пламъци колкото им душа иска. Нямаше нищо много весело във времето, нито в града, и все пак навън се чувстваше някаква жизнерадостна атмосфера, която и най-чистият леден въздух и най-светлото лятно слънце напразно биха се опитали да разпръснат.

Защото хората, които ринеха снега от покривите, бяха изпълнени с радост и веселие, като се провикваха едни на други от парапетите и от време на време си разменяха шеговито снежни топки – къде по-добронамерени оръжия от много словесни шеги – и се смееха сърдечно, ако топката улучеше, и не по-малко сърдечно, ако не улучеше. Дюкянните за домашни птици все още бяха наполовина отворени, а магазините за плодове сияеха в своето великолепие. Имаше големи, кръгли, шкембести кошници с кестени, на вид като жилетките на весели стари джентълмени, които са се отпуснали на вратите и се катурват на улицата с целия си старчески разкош. Имаше червендалести, кафяволики, пълнокръсти глави испански лук – лъснали в дебелината си като испански кюрета, те напразно намигнаха дяволито от полиците си на девойките, които минаваха край магазина и поглеждаха въздържано окачения на вратата имел. *(Според един стар английски обичай, ако девойка и момък се озоват на Бъдни вечер под клонче или венец от имел, трябва непременно да се целунат)* Имаше круши и ябълки, скупчени във високи, грейнали от свежест пирамиди, имаше чепки грозде, които с присъщата на търговците щедрост бяха окачени да висят от поставени на видни места куки, та при вида им устата на хората да се наливат със сладост гратис, когато минават наблизко, имаше купища едри лешници, мъхести и кафяви, припомнящи с уханието си за отдавнашни разходки в гората и за приятно шумолене на сухи листа, в които краката ти са потънали до глезените, имаше ябълки за печене от Норфък, тантурести и смугли, които правеха жълтия цвят на портокалите и лимоните да изпъква и с насъбраната си тъй закуп сочност настойчиво умоляваха и подканваха хората да ги отнесат у дома в книжни кесии и да ги изядат след вечеря. Рибите, същинско злато и сребро, поставени в стъклен съд сред тези превъзходни плодове, макар и от нечувствителна и студенокръвна раса, сякаш знаеха, че нещо става, и всички до една се движеха задъхани, като обикаляха и обикаляха своя малък свят с ленива и безстрастна възбуда.

Бакалниците! О, бакалниците! Почти затворени, със спуснати може

би два кепенка или един, но през тези пролуки какво ли не се виждаше! Не само че блюдата на везните издаваха весел звук, като докосваха тезгяха, или че канапът така бързо се размотаваше от ролката, или че железните кутии за чай тракаха, когато ги вдигаха и сваляха, също както при жонгльорски фокуси, или че дори смесените ухания на чай и кафе бяха тъй приятни за носа, или даже, че стафидите бяха в такова изобилие и тъй превъзходни, бадемите така удивително бели, пръчките канела тъй дълги и прави, другите подправки тъй прелестни, захаросаните плодове така жебирани и поръсени със стопена захар, та караха и най-безстрастните зяпачи да премалаяват, а след това да ги заболява жлъчката. И не беше само това, че смокините бяха влажни и месести, или че френските сливи руменееха със своята скромна тръпчивост в така богато украсените си кутии, или всичко беше хубаво за ядене и в коледното си облекло. Но и всички купувачи така бързаха, бяха тъй нетърпеливи при изпълнените с надежди обещания на коледния ден, че се бутаха един друг на вратата, блъскаха грубо кошниците си, оставяха покупките си на тезгяха и се върщаха тичешком да си ги вземат, извършваха стотици подобни грешки във възможно най-добро настроение. А бакалинът и помощниците му бяха тъй щедри и бодри, сякаш лъскавите изкуствени сърца, с които закопчаваха отзад престилките си, можеха да бъдат истинските им, та всички да ги виждат и коледните чавки да ги кълват, ако им хрумне.

Но скоро камбаните призоваха добрите хора в черкви и параклиси и ето, те надойдоха, вървейки на тълпи по улиците с най-хубавите си дрехи и с най-веселите си лица. И в същото време от десетки странични улички, пътеки и безименни пресечки се появиха безброй хора, носейки вечерята си в хлебарниците. Видът на тези бедни гуляйджии, изглежда, заинтересува твърде много призрака, защото той застана заедно със Скрудж в предверието на една пекарна и като отхлупваше съдовете, които носеха влизашите вътре, поръваше вечерите им с тамян от факела си. Много необикновен факел беше той, защото, когато един-два пъти някой от хората си разменяха гневни думи поради това, че се бяха блъснали един друг, той ги поръсваше с няколко капки вода от него и доброто им настроение веднага се възстановяваше. Защото думаха, че е срамно да се карат на Коледа. И така си беше! Бога ми, така си беше!

След малко камбанният звън секна и хлебарниците бяха затворени; но въпреки това, всички тези хора с тенджерите с вечерята пристъпваха весело и си я сготвяха под влажното петно от стопения сняг над пещта на всеки хлебар; където паважът издигаше пара, сякаш и неговите

камъни готвеха.

– Има ли някакъв особен вкус в онова, което ръсиш от факела си? – запита Скрудж.

– Има. Собственият ми.

– Ще важи ли за всеки вид вечеря на днешния ден? – запита Скрудж.

– За онази, която е дадена милосърдно. Най-вече ако е бедна.

– Защо най-вече, ако е бедна?

– Защото тя най-много се нуждае от него.

– Призрако – каза Скрудж, след като се замисли за миг. – Чудя се защо именно ти, от всички същества в многото светове около нас, искаш да пречиш на възможностите на тези хора да се порадват невинно.

– Аз? – извика духът.

– Искаш да ги лишиш от средството да вечерят всеки седми ден, често пъти едничкият ден, когато изобщо може да се каже, че те вечерят – каза Скрудж. – Не правиш ли това?

– Аз? – извика духът.

– Не целиш ли да затваряш тези места на седмия ден? – продължи Скрудж. – И то се свежда до същото нещо.

– Аз да целя това? – възкликна духът.

– Прости ми, ако греша. Това се прави в твое име или най-малкото в името на семейството ти – каза Скрудж.

– На тази ваша земя има някои – отвърна духът, – които претендират, че ни познават, и които вършат своите дела на ярост, гордост, зла воля, омраза, завист, фанатизъм и себелюбие в наше име, и които са чужди нам и на всички нам подобни, сякаш никога не са живели. Помни това и отдавай делата им на тях, не на нас.

Скрудж обеща; и те продължиха, невидими, както и преди, за към предградията. Призракът притежаваше едно забележително качество (което Скрудж бе забелязал в хлебарницата) – независимо от гигантския си ръст, можеше съвсем лесно да се вмести където и да било; и стоеше изправен под нисък покрив така грациозно и като свръхестествено същество, както би могъл да стори това в която и да било висока зала.

И може би за добрия дух беше удоволствие да покаже тази своя способност или пък добрият му, великодушен и сърдечен нрав и съчувствието му към всички бедни хора го заведоха право в дома на Скруджовия чиновник. Защото той отиде именно там и взе със себе си Скрудж, като се държеше за полите на дрехата му; на прага на вратата духът се усмихна и се спря да благослови жилището на Боб Крачит, поръсвайки

го с факела си. Помислете си само! Боб получаваше само петнадесет „боба“ (*Непреводима игра на думи; Боб е собствено име и същевременно в разговорния език означава „един шилинг“.*) седмично; всяка събота слагаше в джоба си само петнадесет екземпляра от кръщелното си име; и все пак коледният дух благослови къщата му от четири помещения!

И тогава се изправи мисис Крачит, съпругата на Крачит, облечена бедно в два пъти преобръщаната рокля, но смело накичена с панделки, които са евтини и за шест пенса представляват добро украшение; и тя постла масата, подпомогната от Белинда Крачит, втората ѝ дъщеря, също смело накичена с панделки; докато мастър Питър Крачит мушна вилица в тенджерата с картофите, а краищата на огромната яка на ризата му (лична собственост на Боб, предоставена на неговия син и наследник в чест на празника) се озоваха в устата му. Голяма радост му доставяше това контешко облекло и той жадуваше да покаже ризата си в модните паркове. А сега две по-малки Крачитчета, момче и момиче, се втурнаха бързешком, като крещяха високо, че от пекарницата се носел дъх на гъска и я познали, че е тяхната. Опиянени от сладки мисли за градински чай и лук, тези малки Крачитчета затанцуваха около масата и възвеличиха мастър Питър Крачит до небесата, докато той (не горд, макар че яките му едва не го задушаваша) раздуха огъня, докато бавно завiraщите картофи забълбукаха и зачукаха по капака на тенджерата да ги извадят навън и да ги обелят.

– Какво ли пък се е случило с милия ви баща? – забеляза мисис Крачит. – И брат ви, Мъничкия Тим! А и Марта миналата Коледа не закъсна дори с половин час.

– Ето ти я Марта, мамо! – каза една девойка, като влизаше.

– Ето ти я Марта, мамо! – извикаха двете малки Крачитчета. – Ура! Ама каква гъска има, Марта!

– Гледай ти, миличка, колко късно идваш! – възкликна мисис Крачит, като я целуна десетина пъти и ревностно и услужливо ѝ свали шала и бонето.

– Снощи имахме да свършим доста работа – отвърна девойката, – а тази сутрин трябваше да разчистим, майко!

– Е! Няма значение, щом като си дошла – каза мисис Крачит. – Седни до огъня, миличка, и се стопли, господ да те благослови!

– Не, не! Татко си идва – извикаха двете малки Крачитчета, които бяха навсякъде в едно и също време. – Скрый се, Марта, скрий се!

Така че Марта се скри и вътре влезе дребният Боб, бащата, като най-малко три фута от шала му, без да се смятат ресните, висяха надолу

по него, а изтънелите му дрехи бяха изкърпени и изчеткани, за да изглеждат подходящи за празника, а Мъничкия Тим беше на рамото му. Горкичкият Мъничък Тим, той носеше малка патерица, а краката му се подкрепяха от желязна рамка!

– Я, къде е нашата Марта? – провикна се Боб Крачит, като се огледа наоколо.

– Няма да дойде – заяви мисис Крачит.

– Няма да дойде! – каза Боб, като доброто му настроение изведнъж се помрачи; защото той бе изпълнявал ролята на чистокръвен кон на Тим по целия път от черквата и си бе дошъл вкъщи изправен на задните си крака. – Да не дойде за Коледа!

Марта не искаше да го разочарова, дори и на шега; така че тя се появи преждевременно иззад вратата на килера и се втурна в прегръдките му, а двете малки Крачитчета са засуетиха около Мъничкия Тим и го отнесоха в пералнята, за да чуе как пудингът пее в медения съд.

– И как се държа Малкия Тим? – запита мисис Крачит, след като се подигра добродушно на Боб за лековерието му, а той напрегръща дъщеря си колкото му сърце искаше.

– Добър като ангелче – заяви Боб, – дори и още по-добър. Той някак си много размишлява, като седи самичък толкова дълго и му хрумват какви ли не странни неща. На идване тук изрази надеждата, че хората са го забелязали в черквата, защото е сакат, и че може да им е било приятно да си спомнят на Коледа кой е извършил чудото, сакати просяци да вървят и слепци да проглеждат.

Гласът на Боб трепереше, когато той им разказваше това, и затрепера още повече, когато каза, че Мъничкия Тим е започнал да става силен и як.

Чу се тропотът на енергичната му малка патерица по пода и Мъничкия Тим се върна, преди да бе изречена друга дума, а брат му и сестра му го съпроводи до столчето му край огъня; и докато Боб, подгъвайки нагоре ръкавелите си – сякаш, горкичкият, мислеше, че могат да станат още по-протрити и овехтели, – направи в една каца някаква гореща смес от джин и лимони, като я бъркаше и бъркаше, а после я сложи на горния ръб на решетката в камината да къкри; мастър Питър и двете въздъсващи малки Крачитчета отидоха да донесат гъската, с която скоро се завърнаха в тържествена процесия.

Последва такава суматоха, та можехте да си помислите, че една гъска е най-рядката птица на тоя свят; пернат феномен, в сравнение с който черният лебед е нещо съвсем обикновено – и истината е, че в тази

къща работата стоеше горе-долу така. Мисис Крачит сгорещи до съканме соса (предварително приготвен в малка тенджерка); мастър Питър смачка картофите с невероятна енергия; мис Белинда подслади ябълковото пюре; Марта избърса горещите чинии; Боб сложи Мъничкия Тим в едно ъгълче до себе си край масата; двете малки Крачитчета нарешиха столове за всички, не забравяйки и себе си, и като застанаха на пост, взеха да тъпчат лъжиците в устата си, за да не закрепшат, че искат от гъската, преди да е дошъл редът им да им сипят. Най-после сложиха чиниите и прочетоха молитвата. Тя бе последвана от напрегната пауза, докато мисис Крачит, оглеждайки бавно целия готварски нож, се приготви да го мушне в гръдната част. Но когато стори това и когато отдавна очакваната струя на плънката избликна, около цялата маса се надигна шепот на удоволствие, и дори Мъничкия Тим, подбуждан от двете малки Крачитчета, взе да удря по масата с дръжката на ножа си и извика „Ура!“ със слабия си глас.

Никога не е имало такава гъска. Боб призна, че не вярва някога да е имало такава печена гъска. Крехкостта и вкусът ѝ, размерът и евтината цена бяха теми на общо възхищение. Като се прибавиха и ябълковото пюре, и смачканите картофи, стана достатъчна вечеря за цялото семейство. Нещо повече, както мисис Крачит отбеляза с голямо удоволствие (улавяйки с поглед едно съвсем миниатюрно кокалче в чинията), те изобщо не я бяха изяли цялата! И все пак всички се бяха наситили, и поспециално малките Крачитчета се бяха нацапали с градински чай и лук чак до веждите! Но сега, когато мис Белинда смени чиниите, мисис Крачит излезе от стаята самичка – твърдо развълнувана да понася свидетели, – за да вдигне пудинга и да го внесе.

Ами ако не е станал както трябва! Ами ако се разчупи при изваждането му! Ами ако някой е прескочил стената на задния двор и го е откраднал, докато те са се веселили около гъската – предположение, при което двете малки Крачитчета позеленяха! Какви ли не ужаси минаха на всички през ума.

Виж, виж! Колко много пара! Пудингът вече бе изваден от медния съд. Миризма като в деня, когато се пере! Това беше от кърпата. Миризма като от гостилница и сладкарница до нея, а пък до тях пералня! Това беше пудингът! След половин минута мисис Крачит влезе – поруменяла, но гордо усмихната – с пудинга като изпъстрено с петънца гюлле, толкова солиден и твърд; едната му половина пламтеше от половината на четвърт пинта запалено бренди, и беше обкичен с коледна бодлива зеленика, мушната на върха.

О, чудесен пудинг! Боб Крачит каза, при това спокойно, че го счита за най-голямото постижение на мисис Крачит, откакто са се оженили. Мисис Крачит забеляза че сега, когато тревогата ѝ се е разсеяла, ще признае как се е съмнявала относно количеството на брашното. Всеки имаше какво да каже за пудинга, но никой не каза, нито си помисли, че това е малък пудинг за едно голямо семейство. Би било същинска ерес да се каже такова нещо. Всеки Крачит би почервенял от срам само да загатнеше за подобен недостатък.

Най-после вечерята свърши, махнаха покривката, изметоха пред огнището и стъкнаха огъня. Опитаха сместа в каната, обявиха я за превъзходна, сложиха на масата ябълки и портокали, а върху огъня изсипаха лопата кестени. Тогава цялото семейство Крачит се събра около огнището в нещо, което Боб Крачит заяви, че е кръг, като имаше пред вид полукръг; и до рамото на Боб Крачит се намираще семейният стъклен сервиз. Две водни чаши и една чаша за крем без дръжка.

Но те бяха толкова добри за горещата смес от каната, колкото и златни стакани; и Боб я поднесе с лъчезарни погледи, докато кестените в огъня прашяха и пукаха шумно. Тогава Боб отправи благопожелание:

– Весела Коледа на всички ни, мили мои, бог да ни благослови!

Цялото семейство откликна със същите думи.

– Бог да ни благослови всички! – каза Мъничкия Тим накрая.

Той седеше много близо до баща си, на малкото си столче. Боб държеше изсъхналата му ръчица в своята, сякаш в обичта си към детето искаше да го държи до себе си и се страхуваше, че могат да му го отнемат.

– Призрако – каза Скрудж със заинтересованост, каквато не бе изпитвал никога по-рано, – кажи ми дали Мъничкия Тим ще живее.

– Виждам празно място – отвърна призракът – в бедняшкия кът до камината и патерица без собственик, грижливо запазена. Ако тези сенки останат непроменени от бъдещето, детето ще умре.

– Не, не – рече Скрудж. – О, не, добри призрако! Кажи, че то ще бъде пощадено.

– Ако тези сенки останат непроменени от бъдещето, никой друг от моите другари не ще го намери тук – отвърна призракът. – Тогава какво? Ако му е писано да умре, ще е по-добре да си умре и да намали свръхнаселението.

Скрудж сведе глава, като чу духът да цитира собствените му думи и цял бе обладан от разкаяние и мъка.

– Човече – издума призракът, – ако имаш човешко, а не каменно

сърце – въздържай се от това пагубно лицемерие, докато не си открил какъв е излишъкът от населението и къде се намира. Ти ли трябва да решаваши кои хора да живеят и кои да умрат? Може би пък в божиите очи ти имаш по-малко стойност и по-малко ти подобава да живееш, отколкото милиони хора, подобни на детето на този бедняк. О, господи! Да чуваш как насекомото на листото се произнася за прекалено големия брой негови гладни братя в прахта!

Скрудж се сви пред упрека на призрака и треперейки, наведе очи към земята. Но бързо ги вдигна, като чу собственото си име.

– Мистър Скрудж! – възкликна Боб. – Ще вдигна наздравица за мистър Скрудж, източника на този пир!

– Източник, как не! – провикна се мисис Крачит, почервеняла. – Де да ми беше тук. Бих го нагостила аз него с ругатни, с които да пирува, и се надявам, че би ги изял с охота.

– Мила моя – каза Боб, – децата! Коледа е.

– Та на Коледа ли трябва да се пие за здравето на такъв омразен, стиснат, жесток, безчувствен човек като мистър Скрудж? Знаеш го, че е такъв, Робърт! Никой не знае това по-добре от тебе, клетнико!

– Мила моя – отвърна меко Боб, – Коледа е.

– Ще вдигна наздравица за него само заради тебе и празника – съгласи се мисис Крачит, – а не заради него. Да живее дълго! Весела му Коледа и честита Нова година! Ще е много весел и много честит, не се и съмнявам!

Децата също вдигнаха наздравица след нея. Това беше първата им проява, в която нямаше сърдечност. Тим пи последен, но пет пари не даваше за такава наздравица. Скрудж беше страшилището на семейството. Споменаването на името му хвърли върху празненството мрачна сянка, която не се разсея цели пет минути.

След като тя отмина, те се развеселиха десет пъти повече от преди, само поради облекчението, че Злия Скрудж вече не ги тревожеше. Боб Крачит им каза как е хвърлил око на една служба за мистър Питър, която би донесла, ако му бъде осигурена, цели пет шилинга и шест пенса седмично. Двете малки Крачитчета се разсмяха здравата при мисълта, че Питър може да стане бизнесмен; а самият Питър гледаше замислено огъня помежду яките си, сякаш кроеше какви точно инвестиции да направи, когато дойде ред да получи този удивителен доход. Марта, която беше бедна чиракчия при една шапкарка, тогава им разказа каква работа трябва да върши и колко часа работи без прекъсване, и как възнамерява утре сутринта да си полежи и дълго и добре да си почине; тъй като утре

беше празник, който тя прекарваше в къщи. Също така, как преди няколко дни била видяла една графиня и един лорд и как лордът бил „висок горе-долу колкото Питър“; при което Питър издърпа яките си толкова нависоко, че ако бяхте там, нямаше да можете да видите главата му. През всичкото това време кестените и каната минаваха от ръка на ръка; а не след дълго чуха песен за едно дете, изгубило се, докато вървяло в снега, изпълнена от Мъничкия Тим, който имаше тъничък жален глас и я изпя наистина много добре.

В тази вечер нямаше нищо грандиозно. Те не бяха представително семейство; не бяха добре облечени; обувките им съвсем не бяха от ония, дето не пропускат водата; дрехите им бяха бедни; и бе възможно Питър да познава, и твърде вероятно познаваше отвътре не една заложна къща. Но те бяха щастливи, благодарни, доволни един от друг и доволни от положението на нещата. И когато образите им се отдалечаваха и изглеждаха още по-щастливи в бляскавия дъждец, поръсен от факлата на духа при тръгване, Скрудж впери очи в тях и в Мъничкия Тим, докато изчезваха от погледа.

До това време се беше смрачило и снегът се беше засилил; и когато Скрудж и духът вървяха по улиците, светлината на бумтящите огънове в кухни, гостни и всички други видове стаи беше чудесна. Тук трепкането на пламъците показваше приготовления за уютна вечеря, като чиниите бяха поставени да се топят и топят пред огъня, а яркочервени завеси бяха готови да бъдат събрани, за да не допуснат вътре студа и тъмнината. Другаде пък всички деца от къщата изтичваха на снега да посрещнат омъжените си сестри, братя, братовчеди, вуйчовци, лели, като искаха първи да ги поздравят. Тук пък се виждаха сенки на прозоречния транспарант – събиращи се гости; а там група хубави девойки, всички с качулки и обувки с кожи и всички бърбят едновременно, пристъпват ситно и леко към някоя близка съседна къща; където, горко на ергенина, който ги вижда да влизат – хитрите му чародейки, знаят си те работата – целите са грейнали!

Но ако преценявахте по множеството хора, отправени се към приятелски компании, бихте си помислили, че никой не е останал у дома си да ги приветства, когато стигнат там, докато в същност всеки дом очакваше гости и трупаше гориво върху огъня, та пламъците стигаха до половината комин. Да бъде всичко това благословено! Как призракът ликуваше! Как разкриваше широката си гръд и отваряше голямата си длан и продължаваше да се носи напред, леейки, с щедра ръка, светлото си и безвредно веселие върху всичко, до което стигаеше! Самият

фенерджия, който тичаше пред него, като осейваше тъмната улица с точици светлина, и който се беше облякъл, за да прекара вечерта някъде на гости, се изсмя високо, когато духът мина край него, макар и да не забелязваше, този фенерджия, че има и друг другар освен Коледата.

А сега, без никаква предупредителна дума от страни на духа, те се озоваха на едно голо и пусто бърдо, където бяха разхвърляни огромни маси необработени камъни, сякаш това беше гробище на исполини; и вода се разливаше където си иска, или би се разливала, ако мразът не я беше оковал като свой затворник; и не растеше нищо освен мъх и прешип и груба, изобилна трева. Надолу на запад залязващото слънце бе оставило огненочервена следа, която за миг хвърли ярък отблясък върху пустошта, подобно на гневно око, и като потъваше намръщено все по-надолу и по-надолу, се изгуби в гъстия мрак на тъй тъмната нощ.

– Кое е това място? – запита Скрудж.

– Място, където живеят миньори, които се трудят в земните недра – отвърна духът. – Но те ме познават. Виж!

От прозореца на една колиба идваше светлина и те бързо се запътиха към нея. Като минаха през стената от камъни и кал, те намериха весела компания, събрана около грейнал огън. Един стар, стар мъж и жена с децата им и децата на техните деца, а и още едно поколение – всички нагиздени приятно с празничните си премени. Старецът, чийто глас рязко се извисяваше над воя на вятъра над голата пустош, им пееше коледна песен – още докато той беше момче тя бе много стара песен – и от време на време те всички заедно подхващаха припева. Веднага щом извисяваха гласовете си, старецът запяваше много весело и високо; и щом спираха, енергията му отново спадеше.

Духът не се помая там, а заповяда на Скрудж да се улови за дрехата му и като се понесе над бърдото, забърза – къде? Дали не към морето? Към морето. За ужас на Скрудж, който, обърнал поглед назад, видя края на сушата, страхотна верига от скали зад тях; ушите му се проглушиха от гърмящата вода, която се люшкаше, трешеше и беснееше сред страхотните пещери, които беше изкопала, като яростно се мъчеше да разклати основите на земята.

Построен върху пуст риф на потънала скала, на около една левга от брега, където водите се удряха и блъскаха през цялата сурова година, се издигаше самотен фар. Големи купища водорасли се бяха залепили за основата и буревестници – родени от вятъра, би могъл да предположи човек, както водораслите от морето – се издигаха и снишаваха около него, подобно на вълните, до които се докосваха.

Но дори и тук двама мъже, които следяха светлината, бяха запалили огън, който през амбразурата на дебелия стена изпращаше светъл лъч към страшното море. Като си стиснаха мазолестите ръце над грубата маса, край която седяха, те си пожелаха взаимно весела Коледа над каната с грог; и единият от тях – по-възрастният, със своето набраздено и насечено от суровото време лице, като изображение на глава на корабен нос – захвана песен със силен глас, която сама по себе си беше като ураган.

Отново призракт се понесе бързо над черното развълнувано море – нататък-нататък – и най-после, тъй като се бяха отдалечили от всякакъв бряг, както обясни той на Скрудж, те слязоха на един кораб. Заставаха при кормчията при колелото, при наблюдаващия на носа, при моряците на пост – мрачни, призрачни фигури, всеки на определеното си място; но всеки от тях си тананикаше коледна песенчица или го беше обладала коледна мисъл, или разказваше тихичко на другаря си за някоя отминала Коледа, свързана с надежди за дома. И всеки от мъжете на кораба, буден или спящ, добър или лош, на този ден бе изрекъл за другаря си по-мила дума, отколкото на който и да било друг ден през годината; и бе участвувал до известна степен в отпразнуването му; и си бе спомнил отдалеч за обичните си, че те с удоволствие си мислят за него.

Голяма изненада беше за Скрудж, докато слушаше как вятърът стене и си мислеше какво сериозно нещо е да се движи през самотната тъма над непознатата бездна, чиито дълбини са тайни, непонятни като смъртта – голяма изненада беше за Скрудж, зает с тези мисли, да чуе сърдечен смях. Още повече се изненада, като разпозна смеха на собствения си племенник и се озова в светла, суха, блеснала стая, а духът стоеше усмихнат край него и също гледаше племенника одобрително и приветливо.

– Ха-ха! – смееше се племенникът на Скрудж! – Ха-ха-ха!

Ако – което е съвсем невероятно – познавате случайно някой човек, който да притежава в по-голямо количество божия дар да се смее от племенника на Скрудж, мога само да кажа, че и аз бих желал да го познавам. Запознайте ме с него и ще се постарая да се сближим.

Честно, справедливо и благородно е наредила природата, както болестта и мъката да са заразителни, така и да няма нищо по-неудържимо прихватливо от смеха и доброто настроение. Когато племенникът на Скрудж се смееше по този начин – като се държеше за слабните, клатеше глава и изкривяваше лицето си в какви ли не чудновати гримаси – племенницата (по сватовство) на Скрудж се смееше така сърдечно, както и

той. А и приятелите им, които се бяха събрали в техния дом, ни най-малко не изоставаха и крещяха от смях гръмовито:

– Ха-ха! Ха-ха-ха-ха!

– И той каза, че Коледата е глупост, бога ми! – провикна се племенникът на Скрудж. – И на всичко отгоре го вярва!

– Толкова по срамота за него, Фред! – каза възмутено племенницата на Скрудж. Тези пък мили жени нищо не правят наполовина. Винаги са категорични.

Тя беше много хубавка – извънредно хубавка. С трапчинки и изписана на прекрасното ѝ лице изненада; уста като черешка, създадена сякаш само за целуване – което и безсъмнено ставаше. И с разни малки бенчици по брадичката, които се сливаха една с друга, когато тя се смееше; и най-лъчезарните очи, които някога сте виждали на нечие лице. Общо взето, тя беше, както бихте казали, предизвикателна, знаете; но в добрия смисъл. О, напълно в добрия смисъл.

– Комично старче е той – каза племенникът на Скрудж, – това е истината; и не толкова приятен, колкото би могъл да бъде. Но простъпките му си носят собственото наказание и аз нямам какво да кажа против него.

– Сигурна съм, че той е много богат, Фред – подметна племенницата на Скрудж. – Най-малкото, ти винаги си ми го казвал.

– Та какво от това, мила? – рече племенникът на Скрудж. – Неговото богатство не му служи за нищо. Той не извършва никакво добро с него. Не си прави живота по-удобен с това богатство. Няма задоволството да си мисли – ха-ха-ха! – че някога ще ни облагодетелствува с него...

– Не мога да го понасям – отбеляза племенницата на Скрудж. Сестрите на племенницата и всички други дами изразиха същото мнение.

– О, аз пък го понасям! – каза племенникът на Скрудж! – Съжалявам го; не бих могъл да му се сърдя дори и да искам. Кой страда от лошите му прищевки? Самият той, винаги. Ето, втълпил си е, че не ни обича и не иска да дойде на вечеря у нас. И какви са последиците? Не изгубва коя знае каква вечеря.

– Нищо подобно, мисля, че изгубва една много хубава вечеря – прекъсна го племенницата на Скрудж. Всички други казаха същото и трябваше да им се признае, че са били справедливи съдии, тъй като току-що се бяха навечеряли; и след като десертът беше сложен на масата, те се събраха около огъня под светлината на лампата.

– Е! Много се радвам да чужа това – каза племенникът на Скрудж, – тъй като нямам голяма вяра в тези млади домакинки. Какво ще кажете

вие, Топър?

Беше ясно, че Топър бе хвърлил око на една от сестрите на Скруджовата племенница, тъй като отговори, че един ерген е клет бродяга, който няма право да изразява мнение по въпроса. При тези думи сестрата на Скруджовата племенница – закръгленичката, с дантеления ешарп, не другата, с розите – поруменя.

– Хайде, Фред, продължавай! – каза племенницата на Скрудж, като запляска с ръце. – Той никога не си довършва думата! Такъв комичен човек!

Племенникът на Скрудж се заля с нова вълна смях и тъй като беше невъзможно да се предотврати заразата – макар че закръгленичката сестра усилено се опитваше да направи това посредством ароматизиран оцет, – всички единодушно последваха примера му.

– Просто исках да кажа – забеляза племенникът на Скрудж, – че последницата от това, дето не му се нравим и дето не се весели с нас, е смятам, че той губи приятни мигове, които не биха му навредили. Сигурен съм, че той изгубва по-приятни другари, отколкото може да намери в собствените си мисли, било в плесенясалата си стара канцелария, било в прашното си жилище. Възнамерявам да му давам същата възможност всяка година, без да ме интересува дали това му харесва, или не, тъй като го жаля. Той може да ругае Коледата, докато умре, но не може да не си промени мнението – готов съм да споря с него, – ако ме види как отивам там, в добро настроение, година след година, като му казвам: „Вуйчо Скрудж, как си?“ Дори ако това го накара само да остави на бедния си чиновник петдесет лири, и то ще е нещо; а мисля, че вчера го поразтърсих.

Сега беше техен ред да се разсмеят при мисълта, че е разтърсил Скрудж. Но тъй като беше много добродушен и му беше все едно за какво се смеят, щом изобщо се смееха, той ги насърчаваше във веселието им и радостно подаваше бутилката на всички подред.

След чая имаше малко музика. Защото те бяха музикална фамилия и си знаеха добре работата, когато пееха песен на няколко гласа или песен с хумористична игра на думи, уверявам ви: особено Топър, който ръмжеше като истински добър бас и никога не надуваше големите вени на челото си, нито пък оставяше лицето си да почервенеет. Племенницата на Скрудж свиреше добре на арфа; и наред с другите мелодии изсвири една простичка мелодийка (съвсем дребно нещо, бихте могли да се научите за две минути да я свирите с уста), добре позната на детето, което доведе Скрудж от пансиона, както му беше припомнил Духът на

Отминалата Коледа. Когато прозвуча тази мелодия, всички неща, които му бе показал призрактът, нахлуха в ума му; той се разнежваше все повече и повече; и си размишляваше, че ако е бил могъл да я чува често, преди години, щял е да може самичък да изгради в себе си добротата, необходима за собственото му щастие, без да прибегва до лопатата на гробаря, заровила Джейкъб Марли.

Но те не посветиха цялата вечер на музика. После играха на залагане; защото е хубаво понякога да ставаш дете и какво по-подходящо време за това от Коледа, когато онзи, от когото е произлязла, самият той е бил дете. Чакайте! Най-напред играха на сляпа баба. Ами разбира се! И толкова вярвам, че Топър беше наистина сляп, колкото и че в обувките си имаше очи. По мое мнение работата е била уредена между него и племенника на Скрудж; и че Духът на настоящата Коледа го е знаел. Начинът, по който търсеше онази закръгленичка сестра, беше злоупотреба с човешката доверчивост. Като събаряше машините, катурваше се върху столовете, блъскаше се в пианото, омотаваше се в завесите, където отиваше тя, там отиваше и той! Винаги знаеше къде е закръгленичката сестра. Не улавяше никого друго. Ако нарочно се стоварехте върху него (както правеха някои), той едва-едва би дал вид, че ви улавя, което би представлявало обида за ума ви, и веднага би се насочил към закръгленичката сестра. Тя често се провикваше, че това не е справедливо, пък и наистина не беше. Но когато най-после я улови – когато въпреки всички прошумолявания на копринената ѝ рокля покрай него и въпреки бързите ѝ прелитания той я спипа в един тъгъл, откъдето нямаше излаз – тогава поведението му стана наистина ужасно. Защото това, дето даваше вид, че не я е познал – дето даваше вид, че е необходимо да докосне украшението на главата ѝ и още по-добре да се увери в самоличността ѝ, дето нахлузи един определен пръстен на пръста ѝ и една определена огърлица около врата ѝ – всичко това беше подло, чудовищно! Безсъмнено тя му каза мнението си за държането му, когато длъжността „сляпа баба“ се изпълняваше от друг и те така доверително си разговаряха зад завесите.

Племенницата на Скрудж не участвуваше в играта на сляпа баба, а беше седнала удобно в едно голямо кресло, сложила крака на малко столче в уютен тъгъл, където привидението и Скрудж стояха близо до нея. Обаче взе участие в залаганията, а после за всеобщо възхищение успя да изрази любовта си с всички букви на азбуката. Също така при играта „Как, кога и къде“ беше знаменита и, за тайна радост на племенника на Скрудж, би като нищо сестрите си, макар и те да бяха природно

умни девойки, което би могъл да ви каже и Топър. Там можеше да има двадесетина души, млади и стари, но те всички играха, а също и Скрудж; защото, обладан от интереса си към онова, което ставаше наоколо, той напълно забрави, че гласът му не достига до ушите им, та понякога изричаше догадките си доста високо, пък и много често отгатваше правилно; защото и най-острата игла, най-добрата с марката „Уайтчапъл“, гарантирана да не бодне окоето, не беше по-остра от ума на Скрудж, колкото и самият той да си въобразяваше, че е тъп. Духът беше много доволен, като го виждаше в това настроение, и го гледаше с таква благоволение, че Скрудж помоли, като някакво малко момче, да му позволи да остане, докато гостите си отидат. Но духът каза, че това е невъзможно.

– Ето, започва нова игра – рече Скрудж. – Половин час, призракo, само половин!

Играта се наричаше „Да и не“, при която племенникът на Скрудж трябваше да си намисли нещо, а останалите трябваше да го отгатнат, като той отговаряше на въпросите им само с „да“ или „не“, според случая. Бързите като стрелба въпроси, на които той беше подложен, разкриха, че си е намислил едно животно, живо животно, донейде неприятно животно; диво животно, животно, което ръмжи и грухти понякога, и говори понякога, и живее в Лондон, и се разхожда по улиците, и не бе излагано на показ, и никой не го води, и не живее в менажерия, и никой не го е убивал на пазара, и не е кон, нито магаре, нито крава, нито бик, нито тигър, нито куче, нито прасе, нито котка, нито мечка. При всеки нов въпрос, който му отправяха, тоя племенник избухваше в нов пристъп на смях; и така неудържимо се кикотеше, че просто трябваше да стане от дивана и да затропа с крака. Най-после закръгленичката сестра, изпаднала в подобно състояние, се провикна:

– Открих! Знам какво е, Фред! Знам какво е!

– Какво е? – извика Фред.

– Вуйчо ти Скру-у-дж!

И безспорно беше той. Всички бяха изпълнени с възхищение, само дето някои възразиха, че отговорът на въпроса „Мечка ли е?“ е трябвало да бъде „да“; тъй като отрицателният отговор би бил достатъчен да отклони мислите им от мистър Скрудж, ако изобщо те са били склонни да насочат предположенията си към него.

– Той без друго ни създаде голямо веселие – каза Фред – и бихме проявили неблагодарност, ако не прием наздравница за него. Ето чаша греяно и подправено с канела вино, готово за пиене в момента; и аз

казвам: „Да живее вуйчо Скрудж!“

– И тъй, да живее вуйчо Скрудж! – извикаха всички.

– Весела Коледа и щастлива Нова година на стареца, какъвто и да е той! – провикна се племенникът на Скрудж. – Той няма да приеме тези благопожелания от мене, но аз все пак му ги отправям. Да живее вуйчо Скрудж!

Вуйчо Скрудж неусетно така се беше развеселил и така му беше леко на сърцето, че в отговор и той би вдигнал наздравица за неподозиращата присъствието му компания и би им благодарил с недоловими за слуха думи; ако призракът му беше дал време. Но цялата картина изчезна заедно с последната дума, изречена от племенника му; и той и призракът отново поеха пътя си.

Много нещо видяха и далече отидоха, и много домове посетиха, но всичко имаше щастлив край. Призракът заставаше пред легла на болни и те се развеселяваха; в чужди земи, и те изглеждаха близки; край борещи се с живота хора, и те се изпълваха с търпение, обладани от нараснали надежди; край беднотия, и тя се превръщаше в богатство. В домове за скитници, болници и затвори, навред, където бе подслонено нещастие, където в суетата си човек, получил за кратко власт, не бе залостил вратата си и не бе могъл да попречи на призрака да влезе, той остави благословията си и научи Скрудж на своите предписания.

Дълга беше нощта, ако изобщо това беше само една нощ; но Скрудж се съмняваше, тъй като, изглежда, коледните празници се бяха слели в периода от време, което двамата прекараха заедно. Беше странно също така, че докато външният вид на Скрудж си оставаше непроменен, призракът остаряваше, явно остаряваше. Скрудж беше забелязал тази промяна, но изобщо не заговори за нея, докато не напуснаха едно детско забавление по случай вечерта на Богоявление, когато, поглеждайки към призрака, докато стояха на едно открито място, той забеляза, че косата му е посивяла.

– Толкова кратък ли е животът на призраците? – запита Скрудж.

– Животът ми на тази земя е много къс – отвърна призракът. – Той свършва тази вечер.

– Тази вечер! – извика Скрудж.

– Тази вечер в полунощ. Чуй! Моментът приближава.

В този миг камбаните оповестяваха, че е единадесет часът и три четвърти.

– Прощавай, ако нямам право да задавам този въпрос – каза Скрудж, като гледаше вперено дрехата на призрака, – но виждам нещо

чудновато, което не ти принадлежи, да се подава изпод полите ти. Крак ли е или нокът на животно?

– Би могло да е нокът на животно, ако се съди по месото по него – беше тъжният отговор на призрака. – Я погледни.

От гънките на дрехата си той измъкна две деца: злочести, жалки, ужасни, отвратителни, окаяни. Те коленичиха при нозете му и се уловиха за външната страна на дрехата му.

– О, човече! Погледни! Погледни, погледни тук долу! – възкликна призрака.

Те бяха момче и момиче. Жълти, слаби, парцаливи, смръщени, увълчени; но и смазани в унижението си. Там, където изяществото на младостта би трябвало да заглади чертите им и да ги дари с най-свежите си багри, някаква стара и сгърчена ръка, като ръката на старостта, беше ги измършавила и изкривила, беше ги съвсем разнищила. Там, където ангели можеха да седят като на трон, дебнеха дяволи и се пулеха застрашително. Никаква промяна, никакво падение, никакво човешко извращение в каквато и да било степен, дошло от всички тайнствености на непонятната природа, не е създало чудовища и на половина тъй страхотни и ужасни.

Скрудж се стъписа ужасен. След като му ги бяха показали по този начин, той се опита да каже, че са чудесни деца, но думите застанаха на гърлото му, за да не участвуват в такава огромна лъжа.

– Призрако! Твои ли са? – Скрудж не можеше да каже нищо повече.

– Те са деца човешки – заяви призрака, свел поглед надолу към тях. – И са се прилепили о мене, като молят да ги държа далеч от бащите им. Това момче е Невежеството. Това момиче е Бедността. Пази се и от двете и от всички подобни на тях, но най-вече се пази от момчето, защото на челото му виждам печата на Ориста, освен ако той бъде изличен. Отречи го! – извика привидението, като простря ръка към града. – Очерни онези, които ти го казват! Признай съществуването му за фалшивите си цели и го направи още по-лошо! И очаквай края.

– Няма ли подслон и средства за прехрана? – извика Скрудж.

– Няма ли затвори? – запита привидението, като за последен път се обърна към него със собствените му думи. – Няма ли благотворителни домове?

Камбаната удари дванадесет.

Скрудж се огледа за привидението, но не го видя. Когато последният звън престана да трепти, той си спомни предсказанието на стария

Джейкъб Марли и като вдигна очи, съзря един призрак с тържествен вид, с наметка и качулка да се приближава към него като мъгла по земята.

СТРОФА ЧЕТВЪРТА ПОСЛЕДНИЯТ ПРИЗРАК

Бавно, тържествено, мълчаливо се приближаваше призрактът. Когато дойде до Скрудж, той препъна коляно пред него; защото в самия въздух, през който преминаваше призрактът, той сякаш разпръскваше униие и тайнственост.

Беше загърнат в съвсем черна дреха, която закриваше главата му, лицето му, фигурата му и не позволяваше да се вижда нищо освен една протегнатата ръка. Ако не беше тя, щеше да е трудно да се различи фигурата му от нощта и да се отдели от тъмнината, с която бе заобиколена.

Когато спря до него, Скрудж почувствува, че той е висок и внушителен и че тайнственото му присъствие го изпълва със сковаваша уплаха. Не разбра нищо повече, тъй като привидението нито заговори, нито се помръдна.

– В присъствие на Духа на Коледата, Която Тепърва Ще Дойде, ли съм? – запита Скрудж. Духът не отвърна нищо, само посочи с ръка напред.

– Ще ми покажат сенки на неща, които не са се случили, но ще се случат в бъдеще – продължи Скрудж. – Така ли, призрако?

За миг гънките на горната част на дрехата се свиха, все едно, че духът бе кимнал с глава. Това беше единственият отговор.

Макар вече да беше свикнал с присъствието на призраци, Скрудж толкова беше изплашен от мълчаливата фигура, че краката му трепереха и той видя, че едва може да стои прав, когато се приготви да го последва. Духът спря за миг, сякаш разбираше състоянието на Скрудж и искаше да му даде време да дойде на себе си.

Но за Скрудж това беше още по-лошо. Той трепереше от смътен неопределен ужас, като си представяше как иззад тъмния саван в него зорко са вперени очи на призрак, докато той, макар да бе вторачил собствените си очи до последна граница, не можеше да види нищо освен една призрачна ръка и една голяма черна маса.

– Дух на Бъдещето – възкликна той, – от тебе се боя повече, отколкото от което и да било привидение, което съм видял. Но тъй като знам, че целта ти е да ми сториш добро, и тъй като се надявам, че ще живея достатъчно, за да стана различен от онова, което съм бил, готов съм да ти бъда дружина и ще го сторя с благодарно сърце. Няма ли да ми

заговориш?

Призракът не му отговори. Ръката сочеше право пред тях.

– Води ме! – каза Скрудж. – Води ме! Нощта бързо преваля, а тя е скъпоценна за мене, знам. Води ме, призракo!

Привидението тръгна, както и бе дошло. Скрудж го следваше в сянката на дрехата му, която, струваше му се, го крепеше да стои изправен и го носеше напред.

Те сякаш не влязоха в града, а по-скоро той изникна около тях и ги обгради по своя собствена воля. И ето те се озоваха там, в самото му сърце. При борсата, сред търговците, които вървяха забързано нагоре-надолу и подрънкваха парите в джобовете си, и разговаряха на групи, и гледаха часовниците си, и си играеха замислено с големите си златни печати; изобщо правеха това, което Скрудж често ги беше виждал да правят.

Призракът спря до малка група делови хора. Като видя, че ръката сочеше към тях, Скрудж се приближи и се вслуша в разговора им.

– Не – забеляза един едър дебел мъж с огромна брадичка. – Не знам много за тая работа, нито в едно, нито в друго отношение. Знам само, че е умрял.

– Кога е умрял? – запита друг.

– Снощи, струва ми се.

– Е, та какво му беше? – запита трети, като взе голямо количество енфие от една много голяма кутия за енфие. – Аз мислех, че той изобщо никога няма да умре.

– Господ знае – рече първият, като се прозина.

– Какво е направил с парите си? – запита червенолик джентълмен, от края на чийто нос висеше някакъв израстък, който се клатеше като брада на пуяк.

– Не съм чул – каза мъжът с голямата брадичка, като отново се прозина. – Оставил ги е на фирмата си може би. Не ги е оставил на мене. Само това знам.

Тази шега бе посрещната с общ смях.

– Сигурно погребението ще е много евтино – каза същият човек, – защото, бога ми, не знам дали някой ще отиде на него. Хайде да образуваме група и да отидем, искате ли?

– Нямам нищо против, ако поднесат обед – забеляза джентълменът с израстъка на носа. – Но ще трябва да ме нахранят, ако вляза в състава на групата. – Нов смях.

– Изглежда, че в края на краищата аз съм най-безкористният от

всички ви – каза първият мъж, – тъй като никога не нося черни ръкавици и никога не обядвам. Но съм съгласен да отида, ако дойде и друг. Като си помисля, не знам дали не бях най-близкият му приятел, тъй като обикновено се спирахме и разговаряхме винаги когато се срещнехме. Довиждане!

Говорители и слушатели се разотидоха и се смесиха с други групи. Скрудж познаваше тези хора и погледна към привидението за обяснение.

Призракът се понесе по една улица. Пръстът му сочеше двама души, които се бяха спрели заедно. Скрудж отново се заслуша, като мислеше, че може тук да намери обяснението.

Той познаваше отлично и тези мъже. Те бяха делови хора, много богати и с голяма тежест. Той винаги бе внимавал да се представя добре пред тях – от търговска гледна точка, само от търговска.

– Как си? – запита единият.

– Как си? – отвърна другият.

– Е! – забеляза първият. – Старият Дявол си получил най-последното, а?

– Така ми казаха – отвърна вторият. – Студено е, нали?

– Подходящо за Коледа. Ти не се пързалияш с кънки, предполагам?

– Не. Не. Имам да мисля за други неща. Довиждане!

Нито дума повече. Това беше срещата им, разговорът им и раздялата им.

Отначало Скрудж беше склонен да се учудва, че призракът отдава значение на разговори, привидно така незначителни; но тъй като почувствува със сигурност, че трябва да притежават някаква скрита цел, той реши да поразмисли и види като каква можеше да е тя. Тези разговори едва ли можеха да имат нещо общо със смъртта на Джейкъб, стария му съдружник, тъй като тя беше минала работа, а областта на този призрак беше бъдещето. Нито пък му идваше наум някой, непосредствено свързан с него, към когото би могъл да ги отнесе. Но като не се съмняваше, че за когото и да важеха, те носеха някаква скрита поука за собственото му усъвършенстване, той реши да запомни всяка дума, която чуе, и всяко нещо, което види; и особено да наблюдава собствената си сянка, когато се появи. Защото подозираше, че поведението на бъдещата му личност ще му даде ключа, който сега му липсваше, и щеше да улесни разрешаването на тези загадки.

Той се огледа на самото това място за собствения си образ; обаче друг човек стоеше на обичайния му ъгъл и макар часовникът да

показваше часа, в който той обикновено се намираще там, сега не видя своето подобие сред множеството, което минаваше като поток през портала. Но това не го изненада много; защото обмисляше как да промени живота си и си представяше, и се надяваше, че по този начин се осъществяваха новите му намерения. Смълчан и тъмен стоеше до него призракът с протегнатата си напред ръка. Когато се отърси от мислите и въпросите си, от навиването на ръката на призрака и от положението й спрямо самия него, Скрудж се догади, че невидимите очи го гледат вторачено. Това го накара да потрепери и да почувствува силен студ.

Те напуснаха шумното място и отидоха в една забутана част на града, където Скрудж не беше прониквал никога по-рано, макар да познаваше местоположението и лошата ѝ слава. Уличките бяха мръсни и тесни; дюкянните и къщите жалки; хората полуголи, пияни размъкнати, грозни. Сокаци и сводове, подобно на някакви помийни ями, бълваха гнусотията си от миризми и нечистотия и живи същества по безредно прокараните улици; и целият квартал беше гнездо на престъпници, на мръсотия и мизерия.

Навътре в тази дупка с позорна слава се намираще прихлупено дюкянче, под покрива на един заслон, където се продаваха парчета желязо, стари парцали, бутилки, кокали и мазна карантия. Вътре на пода бяха струпани купчини ръждясали ключове и най-различни железни отломки. Тайни, които малцина биха желали да разгадаят, се въздеха и криеха в планини от грозни парцали, цели маси развалена мазнина, гробница от кости. Сред стоката, която продаваше, край печка с въглища, направена от стари тухли, седеше белокопос мошеник, близо седемдесетгодишен. Той се беше прикрил от студения въздух навън с раздърпана завеса от най-различни парцали, провесени на въже; и пушеше лулата си в целия лук на спокойна почивка.

Скрудж и призракът се озоваха в присъствието на този човек точно когато една жена с тежък вързоп се промъкна в дюкянчето. Но тя едва беше влязла, когато друга жена, натоварена по подобен начин, също влезе там; тя пък бе последвана от мъж в избелели черни дрехи, който се сепна не по-малко, когато ги видя, отколкото се бяха сепнали те, когато се разпознаха едни други. След кратък период на смутено учудване, към което се присъедини и старецът, и тримата избухнаха в смях.

– Нека бъде първа само чистачката! – извика жената, която бе влязла най-напред. – Нека само перачката бъде втора; и нека само човекът от погребалното бюро бъде трети. Виж ти каква случайност, стари Джо! Без да искаме, и тримата се събрахме тук!

– Не бихте могли да се срещнете на по-добро място – каза старият Джо, като извади лулата от устата си. – Ела във всекидневната. Отдавна я ползуваш свободно; а и другите двама не са чужди. Почакайте, докато затворя дюкяна. Ей, как скърца! В това място няма по-ръждиво парче метал от пантите на вратата му, бас държа; и съм сигурен, че тук няма такива стари кокали като моите. Ха-ха! Всички сме подходящи за призиванието си; чудесно съчетание. Елате във всекидневната. Елате във всекидневната.

Всекидневната беше пространството зад парцаления параван. Старецът събра закуп вуглените със стара пръчка за прикрепване на стълбищна пътека и след като оправи фитила на опушената си лампа (тъй като беше вечер) с дръжката на лулата си, той отново я сложи в устата си.

Докато той правеше това, жената, която вече бе заговорила, хвърли вързопа си на пода и седна наперено на едно столче; тя скръсти лакти на коленете си и погледна другите двама с подчертано предизвикателство.

– Какво значение има това! Какво значение, мисис Дилбър! – възкликна жената, – Всеки човек има право да се грижи за себе си. Той винаги го е правил!

– Така си е наистина! – каза перачката, – Никой не повече от него.

– Ами че тогава защо стоиш и гледаш вперено, като че ли те е страх, жено; кой ще разбере? Няма да вземем да си връзваме кусур я!

– Не, не, няма! – рекоха едновременно мисис Дилбър и мъжът. – Надявам се, че няма.

– Много добре тогава! – извика жената. – Достатъчно. Кой може да пострада от изгубването на няколко неща като тези? Не мъртвецът, предполагам.

– Не, разбира се – каза мисис Дилбър със смях.

– Ако е искал да ги запази и след смъртта си, старият му пинтия – продължи жената, – защо приживе не се държа човешки? Ако го беше правил, щеше да има кой да се погрижи за него, когато го е спипала смъртта, вместо при последния си дъх да лежи там сам-самичък.

– По-вярна дума не е била изричана – заяви мисис Дилбър. – Това му е присъдата.

– Бих желала присъдата да беше по-строга – отвърна жената, – и щеше да бъде, можете да сте сигурни, ако бях докопала нещо друго. Развържи онзи вързоп, стари Джо, и дай да видя каква му е стойността. Говори открито. Не се страхувам, че съм първата, нито се боя, ако те го видят. Много добре знаехме, че отмъкваме от нещата му, и преди да се

бяхме срещнали тук, смятам. Не е никакъв грях. Развържи вързопа, Джо.

Но любезността на приятелите ѝ не позволи това; и мъжът с избелелите черни дрехи пръв наруши забраната и показа своята плячка. Тя не беше голяма. Един-два печата, кутия за моливи, чифт копчета за ръкавели и брошка с неголяма стойност – това беше всичко. Те бяха разглеждани и преценени едно по едно от стария Джо, който отбеляза с тебешир на стената сумата, която беше склонен да даде за всяка отделна вещ, и събра всички цифри, когато видя, че няма нищо повече.

– Това ти е сметката – каза Джо – и не бих дал дори шест пенса повече дори ако жив ме попарят. Кой е следващият?

Следващата беше мисис Дилбър. Чаршафи и кърпи, малко дрехи, две старомодни сребърни лъжици за чай, щипки за захар и няколко чифта обувки. Нейната сметка беше отбелязана на стената по същия начин.

– На дамите винаги давам повече, отколкото трябва. Това си ми е слабост и ето как се разорявам – рече старият Джо. – Ето ти сметката; ако ми поискаш още едно пени и го направиш на въпрос, ще се разкая за щедростта си и ще ти отбия два шилинга и половина.

– А сега развържи моя вързоп, Джо – каза първата жена.

Джо коленичи, за да развие по-удобно вързопа, и след като развърза голям брой възли, измъкна един голям и тежък топ тъмна материя.

– На това какво му казваш? – запита Джо. – Завеси за легло ли?

– Аха – отвърна жената, като се разсмя и се наведе напред на скръстените си ръце. – Завеси за легло!

– Да не искаш да кажеш, че си ги свалила с все халки и всичко, докато той е лежал там? – запита Джо.

– Да, точно това казвам – отвърна жената. – Защо не?

– Родена си да забогатяваш – заяви Джо – и положително ще го направиш.

– Положително няма да си дърпам ръката, ако ще мога да сложа в нея нещо, като я протегна, заради човек като него, честна дума, Джо – отвърна спокойно жената. – Не изливай това масло върху одеялата, внимавай.

– Неговите одеяла? – запита Джо.

– А чии мислиш? – отвърна в отговор тя. – Няма опасност той да изстине без тях, смея да кажа.

– Дано не е умрял от нещо заразително, а? – каза старият Джо, като прекъсна работата си и вдигна очи.

– Не се бой от подобна работа – отговори жената, – Компанията му

не ми е толкова приятна, та да се помайвам около него за такива неща, ако беше умрял от зараза! О! Можеш да оглеждаш тази риза, докато те заболят очите; но няма да намериш ни една дупка в нея, нито про-търкано място. Тя му е най-хубавата и си е чудесна. Ако не бях аз, щяха да я похабят.

– Какво искаш да кажеш с „похабят“? – запита старият Джо.

– Ами че да му я облекат, за да го погребат в нея, разбира се – отвърна жената със смях. – Някой бил достатъчно глупав да стори това, но аз му я свалих. Ако басмата не е достатъчно добра за тази цел, тя изобщо не е добра за нищо. Отива на трупа толкова добре, колкото и другата. Той не може да изглежда по-грозен, отколкото в тази.

Скрудж следеше този диалог с ужас. Докато те седяха скупчени около плячката си под оскъдната светлина от лампата на стареца, той ги гледаше с ненавист и отвращение, които едва ли биха били по-големи дори ако разговарящите бяха гнусни дяволи, излагащи за продан самия мъртвец.

– Ха-ха! – изсмя се същата жена, когато старият Джо, като измъкна една вълнена торбичка с пари, отброи върху земята печалбата на всеки един от тях. – Както виждате, работата е свършена. Когато беше жив, той ни разпъждаше от себе си със страха, който всяваше у нас, за да спечелим от смъртта му! Ха-ха-ха!

– Призрако! – каза Скрудж, разтреперан от глава до пети. – Виждам, виждам. Станалото с този нещастник може да се случи и с мене. Животът ми сега натам е тръгнал. Боже милостиви, какво е това!

Той се отдръпна в ужас, защото картината се беше променила и сега той почти докосваше едно легло – голо легло, без завеси около него, – на което, под парцалив чаршаф, лежеше нещо покрито, което, макар и няма, оповестяваше присъствието си със страшен говор.

Стаята беше много тъмна, твърде тъмна, за да я види човек добре, макар че Скрудж я оглеждаше, подчинен на скрит порив, обзет от желанието да разбере какъв вид стая беше тя. Бледа светлина, надигаща се във въздуха отвън, падаше точно върху леглото; и там, изпокрадено и изоставено, без някой да бди край него, неизмито, лишено от грижи, лежеше мъртвото тяло на този човек.

Скрудж погледна към привидението. Нетрепващата му ръка сочеше главата. Покривалото беше метнато така нехайно, че и при най-леко повдигане, при движението само на един пръст, Скрудж би разкрил лицето. Той си помисли дали да не го направи, чувствуваше колко лесно би било това и жадуваше да го стори; но беше тъй безсилен да отмахне

чаршафа, както и да отпрати застаналия до него призрак.

О, студена, студена, сковаваща, страшна Смърт, издигни тук олтарата си и го окичи с такива ужаси, каквито имаш под твоя заповед. Защото това е царството ти! Но за изпълнението на отвратителните си цели ти не можеше да поместиш ни косъм от любимата, уважавана и почитана глава, нито можеш да направиш омразна и една-единствена нейна черта. Не че ръката е тежка и ще падне, ако я пуснеш; не че сърцето и пулсът са спрели; истината е, че ръката беше щедра, благородна и вярна; сърцето смело, горещо и нежно; и пулсът – човешки. Удряй, Сярко, удряй! И виж как добрите му дела изникват от раната, за да дарят света с живот безсмъртен!

Ничий глас не произнесе тези думи в ушите на Скрудж и все пак той ги чу, когато погледна към леглото. Ако този човек можеше да стане сега, разсъждаваше си той, какво ли би се таило на първо място в мислите му? Сребролюбие, упорито пазарене, мъчителни грижи? Те са му донесли богата кончина, наистина!

Той лежеше в тъмната празна къща, без някой мъж, жена или дете да каже „той беше добър към мене в това или онова и заради спомена за една мила дума аз ще бъда добър към него“. Една котка дращеше по вратата, а под каменния под на камината се чуваше звук от гризе-не на плъхове. Какво искаха те в стаята на смъртта и защо бяха тъй неспокойни и тревожни, Скрудж не дръзваше да си помисли.

– Призрако – каза той, – това място е страхотно. Като го напусна, аз няма да забравя поуката му, вярвай ми. Да тръгваме!

Призракът продължаваше да сочи с неподвижен пръст към главата.

– Разбирам те – отвърна Скрудж – и бих го сторил, ако можех. Но, призрако, нямам сила. Нямам сила.

Той отново го погледна.

– Ако в града има някой, който да е развълнуван от смъртта на този човек – каза Скрудж, изпълнен с горест, – посочи ми го, призрако, умолявам те!

За миг привидението разпери тъмната си дреха пред себе си подобно на крило; и като я отдръпна, разкри една стая, на дневна светлина, където се намираха майка и децата ѝ.

Тя очакваше някого, и то с голямо нетърпение; защото се разхождаше нагоре-надолу по стаята; стряскаше се при всеки звук, поглеждала от прозореца; хвърляше око към часовника; напразно се опитваше да шие нещо; и едва можеше да понася гласовете на играещите деца.

Най-после се чу дългоочакваното почукване. Тя забърза към вратата и посрещна съпруга си; мъж, чието лице говореше за грижи и подтиснатост, макар да беше млад. Сега това лице имаше забележителен израз; някакво сериозно удоволствие, от което се срамуваше и което се мъчеше да подтисне.

Той седна пред вечерята си, която го бе чакала край огъня; и когато жената го запита със слаб глас какви са новините (това стана подир дълго мълчание), той, изглежда, се смущаваше какво да отговори.

– Добри ли са или лоши? – запита тя да му помогне.

– Лоши – отвърна той.

– Съвсем ли сме разорени?

– Не. Все още има надежда, Каролайн.

– Ако той се омилостиви – каза тя, удивена, – ще има надежда. Нищо не е невъзможно, ако е станало такова чудо.

– Той е минал прага на омилостивяването – каза съпругът. – Умрял е.

Тя беше мило и търпеливо същество, ако лицето ѝ говореше истината; но в душата си беше благодарна да чуе това, и си го каза, със сключени една в друга ръце. Следния миг помоли бога за прошка и ѝ стана мъчно; но първото чувство беше излязло от сърцето ѝ.

– Каквото полупияната жена, за която ти споменах снощи, ми каза, когато се опитах да го видя и да получа едноседмично отлагане, и което сметнах, че е просто извинение да ме избегне, се оказа, че е било съвсем вярно. Тогава той не само че е бил много болен, но е бил и на умиране.

– На кого ще се прехвърли дългът ни?

– Не знам. Но преди срока ние ще сме готови с парите; а дори и да не бъдем, наистина ще е нещастие да видим в лицето на наследника му такъв безмилостен кредитор. Тази нощ можем да спим със спокойни сърца, Каролайн!

Да. Колкото и да омекотяваха нещата, сърцата им бяха по-спокойни. Лицата на децата, укротени и стълпени до тях, за да чуят нещо, което така малко разбираха, бяха по-светли; и благодарение на смъртта на този човек, къщата беше по-щастлива! Едничкото чувство, предизвикано от събитието, което призракът можеше да му покаже, беше чувството на радост.

– Нека видя малко нежност, свързана с една смърт – настоя Скрудж. – Инак онази мрачна стая, призракo, която току-що напуснахме, винаги ще бъде пред очите ми.

Призракът го поведе през няколко улици, които бяха познати на

нозете му; и докато вървяха, Скрудж се оглеждаше тук и там, за да намери себе си, но никъде не се виждаше.

Влязоха в къщата на клетия Боб Крачит – жилището, което бе посещавал и по-рано – и той видя майката и децата, насядали край огъня.

Тихо. Много тихо. Шумните малки Крачитчета бяха мирни като статуи в един ъгъл и седяха, отправили поглед нагоре към Питър, който държеше пред себе си книга. Майката и дъщерите ѝ бяха заети с шиене. Но и те бяха много тихи!

– „И той взе едно дете и го изправи сред тях“.

Къде беше чувал Скрудж тези думи? Не ги беше сънувал. Момчето трябва да ги бе прочело, когато той и призракът минаваха през прага. Защо то не продължи да чете?

Майката сложи работата си на масата и покри лице с ръката си.

– Очите ме болят от цвета на ръкоделието – рече тя.

Цветът? О, клетият Мъничък Тим!

– Сега отново са по-добре – каза съпругата на Крачит. – Отслабват от светлината на свещта; и за нищо на света не бих показала очите си слаби на баща ви, когато си дойде в къщи. Сигурно му е време да пристигне.

– По-скоро му е минало времето – заяви Питър, като затвори книгата си. – Струва ми се, че през тези последни няколко вечери той върви по-бавно от обикновено, мамо.

Отново всички потънаха в мълчание. Най-после тя каза със спокоен, весел глас, който потрепна само веднъж:

– Виждала съм го да върви със – виждала съм го да върви с Мъничкия Тим на рамо много бързо, действително.

– А също и аз – извика Питър. – Често.

– И аз – възкликна друг. – Всички.

– Но той беше много лек за носене – подхвана наново тя, погълната от работата си – и баща му така го обичаше, та това не представляваше трудност за него, никаква трудност. А ето и баща ви на вратата!

Тя забърза да го посрещне; и дребният Боб с вълнения си шал – той се нуждаеше от него, клетият – влезе. Чаят му беше готов на огнището и те всички се надпреварваха кой повече да му услужва. После двете малки Крачитчета се покатериха по коленете му, като всяко от тях притисна бузичката си в лицето му, сякаш искаше да каже: „Не се тревожи, тате. Не жали!“

Боб беше много весел пред тях и разговаряше мило с цялото семейство. Той разгледа ръкоделията на масата и похвали работливостта и

бързината на мисис Крачит и момичетата. Те ще бъдат свършени доста преди неделя, каза той.

– Неделя! Тогава значи, че си отишъл днес, Робърт? – отбеляза жената.

– Да, мила – отвърна Боб. – Бих желал да можеше ти да отидеш. Би ти подействувало добре да видиш колко зелено е това място. Но ти ще го виждаш често. Обещах му, че ще отида там в неделя. Моето мъничко, мъничко детенце! – изхълца Боб. – Мъничкото ми детенце.

Той изведнъж заплака. Не можеше да се сдържа. Ако можеше да го стори, той и детето му може би щяха да се намират по-далеч един от друг, отколкото бяха.

Боб излезе от стаята и се качи в стаичката горе, която беше весело осветена и украсена за Коледа. Близо до детето имаше един стол и се виждаше, че неотдавна някой е седял на него. Клетият Боб се отпусна на стола и след като помисли малко и се поуспокои, той целуна малкото лице. Беше се примирил с онова, което се беше случило и слезе долу отново щастлив.

Всички се събраха край огъня и разговаряха; момичетата и майката продължаваха да работят. Боб им разказа за изключителната доброта на племенника на мистър Скрудж, когото бе виждал едва веднъж и който, като го срещнал него ден на улицата и забелязал, че изглежда малко – „малко унил, знае“, запитал какво го е опечалило. „При което – заяви Боб, – тъй като никои джентълмен не говори така мило като него, аз му казах какво е станало.“ – „Искрено съжалявам, мистър Крачит – рече той, – и искрено жала добрата ви съпруга, мистър Крачит“ – каза той. Между другото как е разбрал за това, не знам.

– Как е разбрал какво, мили?

– Ами че това, дете си добра съпруга – отвърна Боб.

– Всички го знаят! – заяви Питър.

– Съвсем права забележка, момчето ми! – възклик на Боб. – Надявам се, че хората го знаят. „Искрено съжалявам добрата ви съпруга. Ако мога по някакъв начин да ви помогна – каза той, като ми подаде картичката си, – ето къде живеея. Моля, отнесете се до мене.“ Виджте какво, думите му ми доставиха удоволствие не заради това, че би могъл да направи нещо за нас, колкото заради любезността му. Наистина изглеждаше, като че ли е познавал нашия Мъничък Тим и че ни съчувствува.

– Сигурна съм, че той е добра душица! – рече мисис Крачит.

– Ти би се уверила още по-добре в това, мила, ако го видеше и заговореше с него – отвърна Боб. – Никак не бих се учудил – забележи какво

ти казвам, – ако той намери на Питър по-добро място.

– Само го чуй какво казва, Питър – обади се мисис Крачит.

– И тогава – извика една от девойките – Питър ще се сдружи с някого и ще се установи на самостоятелна работа.

– Ама че и вие сте едни! – отвърна Питър, като се ухили.

– Съществува вероятност това да стане след някой и друг ден, макар че има достатъчно време, мила. Но както и когато да се отделим едни от други, сигурен съм, че никой от нас няма да забрави бедния Мъничък Тим, нали? Нито тази първа раздяла с наш близък човек?

– Никога, татко! – извикаха всички.

– И знам – каза Боб, – знам, мои мили, че когато си спомним колко търпелив и кротък беше той, макар да беше мъничко, мъничко дете, ние няма безпричинно да се караме и правейки това, да забравяме бедния Мъничък Тим.

– Не, никога, татко! – отново извикаха всички.

– Много съм щастлив – каза дребният Боб. – Много съм щастлив!

Мисис Крачит го целуна, дъщерите му го целунаха, двете малки Крачитчета го целунаха, а Питър и той си стиснаха ръце. Дух на Мъничкия Тим, детската ти същина бе от бога!

– Призрако – каза Скрудж, – нещо ми подсказва, че приближава мигът на раздялата ни. Знам това, но не ми е известно как. Каж ми, кой беше човекът, когото видяхме да лежи мъртъв?

Призракът на Коледата, Която Тепърва Ще Дойде, го поведе, както и по-рано – макар че в различно време, както му се стори: нещо повече, при тези последни картини нямаше ред, освен дето бяха в бъдещето – и представляваха места, където се събират делови хора, но не му показва самия него. И още нещо – призракът не се спираше за нищо, а вървеше направо към желаната си в момента цел, докато Скрудж не го помоли да спре за малко.

– На тази уличка – каза Скрудж, – по която сега бързо минаваме, е мястото, където работя и е било такова от дълго време. Виждам къщата. Нека зърна какво ще съм в бъдните дни!

Призракът спря; ръката сочеше другаде.

– Къщата е ей там – възкликна Скрудж. – Защо сочиш другаде?

Безмилостният пръст не се помръдна.

Скрудж забърза към прозореца на канцеларията си и погледна вътре. Тя все още беше канцелария, но не неговата. Мебелите не бяха същите и фигурата на стола не беше неговата. Привидението сочеше все в същата посока.

Скрудж отново се присъедини към него и като се чудеше защо и къде е отишъл той самият, придружи призрака, докато стигнаха една желязна порта. Скрудж се спря и се огледа, преди да влезе.

Гробище. Тук, значи, лежеше под земята клетникът, чието име ще-ше сега да научи. Достойно място беше. Оградено с къщи; обрасло с трева и бурени, зеленината на смъртта, не на живота; затлачено от прекалено много гробове; претъпкано от онова, за което е жадувало. Достойно място!

Призракът стоеше сред гробовете и сочеше към един. Той закричи към него разтреперан. Привидението беше точно такава, каквото и порано, но Скрудж се боеше, че съзира нов израз в мрачната му фигура.

– Преди да се приближа повече до камъка, който сочиш – каза Скрудж, – отговори ми на един въпрос. Това са сенки на неща, които ще се случат, или са сенки на неща, които само могат да се случат? – Призракът продължаваше да сочи надолу към гроба, до който беше настанал.

– Пътищата човешки подсказват какъв може да им бъде краят, към който те трябва да доведат, ако се върви упорито по тях – заяви Скрудж. – Но ако човек се отклони от своя път, краят му ще се промени. Кажи, че е така относно онова, което ми показваш!

Призракът стоеше неподвижен, както и преди.

Скрудж се затътри към него, цял разтреперан; и като следваше пръста, прочете върху камъка на запуснатия гроб собственото си име, Ебенизър Скрудж.

– Аз ли съм оня човек, който лежеше на кревата? – извика той, като коленичи.

Призракът посочи от гроба към него и отново към гроба.

– Не, призрако! О, не, не!

Пръстът не се помръдваше.

– Призрако! – извика той, уловил се здраво за дрехата му. – Чуй ме. Аз вече не съм човекът, който бях. Нямаше да бъда човекът, който е трябвало да съм бил, ако не беше общуването ми с тебе. Защо ми показваш това, щом за мене няма никаква надежда?

За първи път ръката се затресе.

– Добри призрако – продължи той, като падна пред него на земята, – твоята същина посредничи за мене и ме жали. Дай ми уверение, че все още мога да променя тези сенки, които ти ми показва, като изменя живота си!

Милостивата ръка потрепна.

– Аз ще почитам Коледата в сърцето си и ще се опитвам да я

чувствавам цялата година. Ще живея в миналото, настоящето и бъдещето. Духовете и на трите ще се борят вътре в мене. Няма да пренебрегвам поуките, които те ми дават. О, кажи ми, че мога да залича написаното на този камък!

В страданието си той улови призрачната ръка. Тя се опита да се освободи, но молбата му даваше сили и той я задържа. Обаче духът беше още по-силен и го отблъсна.

Вдигнал ръце в последна молба да бъде променена участта му, той забеляза промяна в качулката и облеклото на привидението. То се сви, отпусна се и се превърна в страничен стълбец на креват.

СТРОФА ПЕТА КРАЯТ

Да! И стълбецът беше неговият собствен! Креватът беше неговият, стаята беше неговата. Но най-хубавото, най-чудесното от всичко беше, че времето пред него беше лично негово, да му даде възможност да се поправи!

– Ще живея в миналото, настоящето и бъдещето! – повтори Скрудж, като се измъкна от леглото. – Духовете и на трите ще се борят вътре в мене. О, Джейкъб Марли! Да възхвалим небето и Коледата за това! Изричам го на колене, стари Джейкъб; на колене!

Той беше така сащисан и така пламтеше от добрите си намерения, че прегракналият му глас просто не съответствуваше на призива му. Беше буйно плакал в борбата си с привидението и лицето му беше мокро от сълзи.

– Не са свлечени – извика Скрудж, като диплеше с две ръце една от завесите на леглото му, – не са свлечени с все халки. Те са тук – аз съм тук – сенките на нещата, които са могли да се случат, могат да бъдат разпилени. Ще бъдат. Знаем, че ще бъдат!

През всичкото това време ръцете му бяха заети с дрехите му; обръщаха ги наопаки, слагаха ги на тялото му с горната част надолу, разкъсваха ги, разхвърляха ги, вършеха с тях какви ли не чудесии.

– Не знам какво да правя – извика Скрудж, като едновременно се смееше и плачеше и се правеше на същински Лаокоон (*Лаокоон – в древногръцкия епос жрец на бога Аполон, който предупредил троянците за оставения на морския бряг от гръците дървен кон, пълен с войници. Затова бил удушен заедно с двамата си сина от две грамадни змии, изпратени от Атина или Аполон*) с чорапите си. – Лек съм като перце, щастлив съм като ангел, весел съм като ученик. Замаян съм като пияница. Весела Коледа на всички! Щастлива Нова година на целия свят! Ехей, браво! Ура! Ехей!

Беше влязъл с подскачане във всекидневната и сега стоеше там, съвсем задъхан.

– Ето тенджерката, в която беше овесената каша! – извика Скрудж, като отново заскача, обикаляйки огнището. – Ето вратата, през която влезе духът на Джейкъб Марли! Ето ъгъла, в който седеше Духът на Настоящата Коледа! Ето прозореца, от който видях скитащите се

призраци! Всичко е наред, всичко е върно, всичко това се случува. Ха-ха-ха!

Наистина, за човек, който толкова много години не беше се смял, това беше един прекрасен смях, знаменит смях. Предшественик на дълга, дълга редица чудесни смехове!

– Не знам кой ден от месеца сме! – каза Скрудж. – Не знам колко време съм се намирал сред призраци. Нищо не знам. Същински младенец съм. Няма значение. Пет пари не давам. Бих предпочел да съм младенец. Ехей! Ура! Ехей, браво!

Възторгът му беше прекъснат от черковните камбани, издаващи най-мощните звуци, които някога бе чувал. Бим, бам, бум; бим, бум, бам. Бам, бим, бум; бум, бам, бим! О, прекрасно, прекрасно!

Като изтича до прозореца, той го отвори и показа навън главата си. Нито гъста мъгла, нито рядка; ясно, светло, весело, ободряващо, студено; студено, музика за кръвта, на която да танцуваш; златна слънчева светлина; прекрасно небе; сладостен свеж въздух; весели камбани. О, прелестно, прелестно!

– Какво е днес? – провикна се Скрудж, като се обърна към едно момче долу, облечено празнично, което се помайваше и може би го търсеше.

– Какво? – запита в отговор момчето, изпълнено с почуда.

– Какво е днес, приятелче? – запита Скрудж.

– Днес – възкликна момчето, – ами че КОЛЕДА.

– Коледа е! – каза на себе си Скрудж. – Не съм я пропуснал. Духовете са направили всичко в една нощ. Те могат да направят всичко, което си поискат. Разбира се, че могат. Разбира се, че могат. Здравей, приятелю!

– Здравей! – отвърна момчето.

– Познаваш ли птицепродавеца от ъгъла на по-следващата улица? – запита Скрудж.

– Е, как да не го познавам – отвърна момъкът.

– Интелигентно момче! – рече Скрудж. – Забележително момче! Знаеш ли дали са продали рекламния пуяк, дето висеше там? Не малкия рекламен, а големия?

– Какво, оня, големият колкото мене? – отвърна момчето.

– Какво приятно момче! – забеляза Скрудж. – Удоволствие е да разговаряш с него. Да, красавецо!

– Виси си там и сега – отговори момчето.

– Наистина ли? Върви и го купи.

– Няма го майстора! – възкликна момчето.

– Не, не – рече Скрудж, – сериозно говоря. Върви, купи го и им кажи да го донесат тук, за да им наредя къде да го предадат. Върни се с човека и ще ти дам един шилинг. Върни се с него в по-малко от пет минути и ще ти дам два шилинга и половина!

Момчето се стрелна като куршум. Изкусен стрелец трябва да е онзи, който би могъл да изстреля куршум и наполовина така бързо.

– Ще го изпратя на семейството на Боб Крачит! – прошепна Скрудж, като потри ръце и се раздра от смях. – Той няма да знае кой го изпраща. Пуякът е два пъти по-голям от Мъничкия Тим. Джо Милър никога не ще направи по-голяма шега от тази, да го изпрати в дома на Боб!

Почеркът, с който той написа адреса, не беше много равен, но той успя някак си да го напише и слезе долу да отвори външната порта, да е готов за пристигането на човека на птицепродавеца. Като стоеше там и го чакаше да дойде, Скрудж зърна чукчето на вратата.

– Ще го обичам, докато съм жив! – извика Скрудж, като го погали с ръка. – По-рано не съм го и поглеждал. Какъв честен израз има на лице-то си. Чудесно чукче. Ето и пуяка. Ехей! Ура! Как сте! Весела Коледа!

Беше истински пуяк! Никога тая птица не би могла да стои на краката си. За минутка би ги счупила като восъчни пръчки.

– Ха, та човек не би могъл да я занесе до Камдън Таун – рече Скрудж. – Трябва да повикам файтон.

Хихикането, с което каза това, и хихикането, с което плати за пуяка, и хихикането, с което плати за файтона, и хихикането, с което даде бакшиш на момчето, можеха да бъдат надминати само от хихикането, с което той отново седна задъхан в креслото си, като хихикаше, докато се разплака.

Бръсненето не беше лека работа, тъй като ръката му продължаваше да трепери много силно, а бръсненето изисква внимание, дори и ако не танцувате, докато извършвате тази дейност. Но ако беше порязал върха на носа си, той щеше да му залепи мушамичка и щеше да е напълно доволен.

Облече се „в най-хубавите си дрехи“ и най-после излезе на улицата. До това време хората вече се лееха като поток, както ги беше видял с Духа на Настоящата Коледа; и като вървеше със скръстени на гърба ръце, Скрудж поглеждаше всеки човек с радостна усмивка. С една дума, изглеждаше така покоряващо приятен, че трима или четирима добродушни хорица рекоха: „Добро утро, сър. Весела ви Коледа!“ И по-късно Скрудж честичко повтаряше, че от всички весели звуци, които някога е

чувал, тези са му звучали най-весело.

Не беше отишъл далеч, когато зърна да идва към него внушителният джентълмен, който беше влязъл в кантората му предишния ден и бе казал: „Скрудж и Марли“, нали? Нещо го прободеше в сърцето, като си помисли как този стар джентълмен щеше да го погледне, когато се срещнат, но той знаеше какъв път лежеше право пред него и го пое.

– Скъпи ми господине – каза Скрудж, като забърза и улови стария джентълмен с двете си ръце. – Как сте? Надявам се, че вчера сполучихте. Беше много мило от ваша страна. Весела ви Коледа, сър!

– Мистър Скрудж?

– Да – рече Скрудж. – Така се наричам и се боя, че може и да не ви е приятно. Позволете ми да ви поискам извинение. И ще имате ли добрината...

Тук Скрудж зашепна в ухото му.

– Господи, боже мой! – извика джентълменът, сякаш му бяха отнели дъха. – Скъпи ми мистър Скрудж, сериозно ли говорите?

– Моля ви – рече Скрудж. – Ни едно пени по-малко. В сумата са включени много стари дължими плащания, уверявам ви. Ще ми направите ли тази услуга?

– Скъпи ми господине – каза другият, като му стисна ръката. – Не знам какво да кажа на такава щедр...

– Не казвайте нищо, моля – отвърна Скрудж. – Елате някой ден да се видим. Ще дойдете ли да се видим?

– Ще дойда! – извика старият джентълмен. И беше ясно, че възнамерява да го стори.

– Благодаря – рече Скрудж. – Много съм ви задължен. Благодаря ви петдесет пъти. Господ да ви благослови!

Той отиде на черква и се разхождаше из улиците и наблюдаваше хората как бързат нагоре-надолу, и милваше деца по главата, и заговаряше просяци, и поглеждаше надолу в кухните на къщите и нагоре в прозорците; и откри, че всичко можеше да му достави удоволствие. Никога не си беше представял, че една разходка и каквото и да било – би могло да му донесе толкова щастие. Следобеда се запъти към къщата на племенника си.

Мина покрай вратата десетина пъти, преди да събере смелост да се качи и да почука. Но се втурна и го направи.

– Господарят ти в къщи ли е, мила? – запита Скрудж момичето. Мило момиче! Много.

– Да, сър.

– Къде е той, миличка? – запита Скрудж.

– В трапезарията, сър, заедно с господарката. Ще ви придружа до горе, ако обичате.

– Благодаря. Той ме познава – каза Скрудж, поставил вече ръка на вратата на трапезарията. – Ще вляза тук, мила.

Той натисна леко дръжката и показа лице вътре иззад вратата. Те бяха отправили поглед към масата, която беше чудесно наредена; защото младите домакини са все неспокойни относно този вид неща и държат винаги всичко да е наред.

– Фред! – възкликна Скрудж.

Боже мили, как племенницата му по сватовство се сепна! Скрудж беше забравил за момента, че тя обича да седи в ъгъла с нозе на малко столче, иначе в никакъв случай не би го направил.

– Я виж ти, я виж ти! – извика Фред. – Кой е?

– Аз съм, вуйчо ти Скрудж. Дошъл съм на вечеря. Ще ме приемеш ли, Фред?

Да го приемел! Слава, богу, че не му откъсна ръката, докато я тръскаше. В пет минути той вече се чувствуваше като у дома си. Нищо по-сърдечно не можеше да си представи. Племенницата му изглеждаше по същия начин. Същото това важеше за Топър, когато той дойде. И за кръгленичката сестра, когато тя дойде. И за всички, когато те дойдоха. Чудесна компания, чудесни игри, чудесна задушеvnост, чудесно щастие!

Но на следното утро той отиде рано в канцеларията. О, отиде там рано. Дано само отиде там пръв и хване Боб Крачит, че закъснява! Точно това си беше намислил.

И го направи; да, направи го! Часовникът удари десет. Никакъв Боб. И четвърт. Никакъв Боб. Той закъсня цели осемнадесет и половина минути. Скрудж седеше с широко отворена врата на стаята си, за да може да го види като влиза в „цистерната“.

Беше си свалил шапката, преди да отвори вратата; и шала. За секунда беше вече на стола си, пишейки бързо с перото си, сякаш искаше да застигне девет часа.

– Егей! – изръмжа Скрудж с обичайния си глас, доколкото изобщо можеше да го имитира. – Какво означава това, да пристигаш тук по това време на деня?

– Много съжалявам, сър – рече Боб. – Наистина съм закъснял.

– Закъснял ли си? – повтори Скрудж. – Да, мисля, че си закъснял. Влезте тук, сър, ако обичате.

– Само веднъж в годината е, сър – каза умолително Боб, като се появи откъм „цистерната“. – Това няма да се повтори. Вчера се повеселих малко, сър.

– Ето какво ще ти кажа, приятелю – каза Скрудж, – няма повече да позволявам такива неща. И следователно – продължи той, като скочи от стола си и така навря пръст в жилетката на Боб, че той отново залитна обратно в „цистерната“, – и следователно ще ти повиша заплатата!

Боб затрепера и се поприблжи до линията за чертане. За миг му хрумна да оскърби Скрудж с нея, да го върже и да помоли хората от спящата уличка да му помогнат и да донесат усмирителна риза.

– Весела Коледа, Боб! – рече Скрудж с настойчивост, която човек не можеше да сбърка с нещо друго, като го потупваше по гърба. – Повесела Коледа, Боб, добри ми човече, отколкото съм ти създавал в продължение на много години. Ще ти повиша заплатата и ще се постарая да помогна на семейството ти, което се мъчи да свързва двата края, и ние двамата ще обсъдим работите ви още този следобед, пред съд с горещо коледно вино, с плодове и канела, Боб! Стъкни огньовете и на часа купи още една кофа за въглища, Боб Крачит!

Скрудж веднага изпълни обещаното. Извърши всичко и много повече; а на Мъничкия Тим, който не умря, той беше като втори баща. Стана такъв добър приятел, такъв добър господар и такъв добър човек, какъвто изобщо можеше да се види в добрия стар град, градче или окръг в добрия стар свят. Някои хора се смееха, като виждаха настъпилата у него промяна, но той ги остави да си се смеят и не им обръщаше внимание; защото беше достатъчно мъдър да знае, че на земното кълбо нищо не можеше да се промени за добро, без отначало някои хора да не се разсмеят здравата; и като знаеше, че този вид хора и така и така ще бъдат слепи, сметна, че ще е по-добре те да сбърчат очи в смях, отколкото да получат този недъг в по-малко привлекателни форми. Собственото му сърце се смееше; и това му беше съвсем достатъчно.

По-нататък той нямаше никакво взимане-даване с привидения, като докрай живя с принципа на пълно отказване от тях; и за него винаги казваха, че ако изобщо някой знае да чествува Коледа както подобава, това е именно той. Дано това може с право да се каже за нас, за всички нас! И така, както забеляза Мъничкия Тим, нека господ благослови всички ни!

КРАЙ

